

**Diagnoza zasobów
i potrzeb profilaktycznych
w gdyńskich szkołach i poradniach
psychologiczno-pedagogicznych
RAPORT Z BADANIA**

OŚRODEK
PROFILAKTYKI
I TERAPII
UZALEŻNIEŃ
W GDYNI

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach
i poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Raport z badania

Raport przygotowany przez Dział Profilaktyki Ośrodka Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Gdyni:

Koordinacja projektu, treść raportu: Piotr Prósiniowski

Opracowanie i analiza danych, korekta: Luiza Sendal

Dodatkowe wsparcie: Natalia Paderewska, Ewa Wiśniewska, Paweł Kaczyński

Konsultacje w trakcie przygotowania badania: Gdyńska Koalicja na Rzecz Gminnych Programów
Przeciwdziałania Uzależnieniom (GPPiRPA i GPPNiUB na lata 2016 – 2020)

Badanie objęte zostało patronatem Bartosza Bartoszewicza, Wiceprezydenta Gdyni ds. jakości życia.

Okładka: na podstawie grafiki DavidRockDesign (Pixabay License - Darmowy do użytku komercyjnego.
Nie wymaga przypisania.)

Kontakt: profilaktyka@opitu.pl

Elektroniczna wersja raportu dostępna na www.opitu.pl

Gdynia 2020

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach

Raport z badań

Profilaktyka uzależnień oraz zachowań ryzykownych jest tematem wielu dyskusji. Dotyczą one problemów bardzo powszechnych, obfitują w zróżnicowane podejścia, strategie i standardy, stawiane są konkretne wymagania względem zmian wywołanych poprzez działania profilaktyków oraz inne inicjatywy.

Biorąc pod uwagę tę różnorodność i, niekiedy konfliktujące ze sobą, myśli i przekonania, jako Koalicja na rzecz Gminnych Programów Przeciwdziałania Uzależnieniom (GPPiRPA i GPPNiUB na lata 2016 – 2020) postanowiliśmy przeprowadzić badanie diagnostyczne aby zwiększyć nasze rozumienie profilaktyki i poznać opinie na jej temat.

Niniejszy dokument został stworzony z inicjatywy Działu Profilaktyki OPiTU w ramach pracy wspomnianej Koalicji, we współpracy z koalicjantami – tj. Urzędem Miasta, instytucjami miejskimi, fundacjami, stowarzyszeniami oraz innymi placówkami działającymi nad poprawą zdrowia, edukacji i jakości życia.

Cel badań

Profilaktyka przeciwdziałania uzależnieniom behawioralnym, uzależnieniom od substancji psychoaktywnych oraz zachowaniom ryzykownym jest tematem, do którego podchodzi się z coraz większą wnikliwością. Pojawiają się nowe inicjatywy i projekty mające na celu zrozumienie wielopłaszczyznowości następstw uzależnień i zachowań ryzykownych, a co za tym idzie rozbudzanie świadomości (indywidualnej i społecznej) o ich wpływie na zdrowie i codzienne funkcjonowanie, a które jednocześnie dotyczą wielu sfer życia, w tym pracy czy rozwoju.

Zwiększanie wiedzy i świadomości powyższych kwestii i wspieranie prawidłowego rozwoju człowieka to między innymi zadania szkół każdego poziomu. Biorąc to pod uwagę, głównym celem badania było poznanie obecnych zasobów oraz potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach i poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Pozwoli to na jeszcze lepsze rozumienie i wspieranie tych placówek przez instytucje pomocowe. To także szansa na dokładniejsze poznanie ich codziennej pracy i wypracowanie nowych strategii współdziałania, polepszania jakości życia i zwiększania poziomu wiedzy ich pracowników oraz partnerów.

Pośród celów szczegółowych, wymaganych do całościowego zrozumienia istniejących okoliczności, znajdują się:

- identyfikacja tematów wymagających szczególnej uwagi w obszarze szkolnych działań profilaktycznych;
- diagnoza przeszkód utrudniających realizację działań profilaktycznych w szkołach i poradniach;
- poznanie warunków realizowania działań profilaktycznych w placówkach edukacyjnych;

- zebranie opinii pracowników oświaty na temat strategii realizowania działań profilaktycznych w gdyńskich szkołach;
- zrozumienie opinii pracowników oświaty na temat wybranych elementów organizacyjnych dotyczących składania wniosków o dofinansowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień (SPPU) w systemie Witkac.pl;
- utworzenie przestrzeni wymiany doświadczeń, opinii i wniosków na temat podanych wyżej obszarów.

Zebranie powyższych informacji, wraz z uwzględnieniem wielokontekstowości i wielopoziomowości profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych oraz systemów działania szkół i poradni, pozwoli na jeszcze lepsze wspieranie placówek oraz ich działań na rzecz jakości życia i zdrowia.

Przygotowanie badań

Genezą przygotowania niniejszej diagnozy były spostrzeżenia, które pojawiły się podczas jednego ze spotkań specjalistów z obszaru pomocowego (reprezentantów różnych instytucji) w Dziale Profilaktyki OPItU. W ramach działań Gdyńskiej Koalicji na rzecz Gminnych Programów Przeciwdziałania Uzależnieniom miejsce miały konsultacje z przedstawicielami jej organizacji członkowskich. Odbywały się zarówno korespondencyjnie (z użyciem poczty elektronicznej) jak i podczas spotkania zorganizowanego w Pomorskim Parku Naukowo Technologicznym w Gdyni (PPNT).

W wyniku powyższych działań powstał specjalny formularz, pozwalający na przesłanie informacji za pośrednictwem Internetu. Do przygotowania ankiety wykorzystano Formularz Google.

Badanie zostało objęte patronatem Wiceprezydenta Miasta Gdyni ds. jakości życia - Bartosza Bartoszewicza.

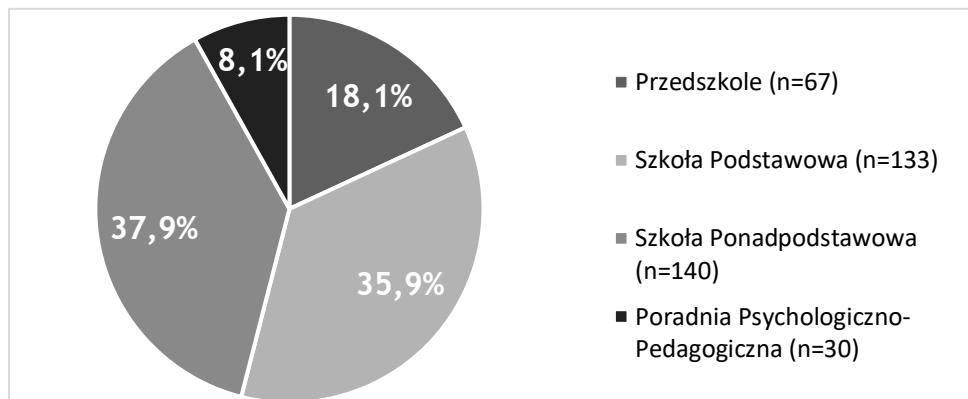
Zbieranie informacji odbywało się na przestrzeni marca oraz kwietnia 2020 roku. W działaniach informacyjnych i promocyjnych szczególnie pomógł Wydział Edukacji Urzędu Miasta. Dodatkowo wiadomość przekazywana była także w ramach działań na portalach społecznościowych oraz z użyciem dodatkowych list mailingowych. W efekcie badanie zostało przekazane do gdyńskich przedszkoli, szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Po zebraniu wpisów respondentów (n=370) całość opracowana została z użyciem narzędzi Microsoft Office, PSPP (licencja GNU). Do analizy pytań otwartych i ich kategoryzacji wykorzystane natomiast zostało oprogramowanie Taguette.

Opis próby badawczej

Próba badawcza projektu składa się z 370 respondentów, pracowników gdyńskich przedszkoli, szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych i poradni psychologiczno-pedagogicznych, którzy wypełnili przygotowany formularz. Wypełnienie formularza zajmowało szacunkowo 15 minut.

Poniższy wykres przedstawia rozkład procentowy respondentów ze względu na rodzaj placówki:

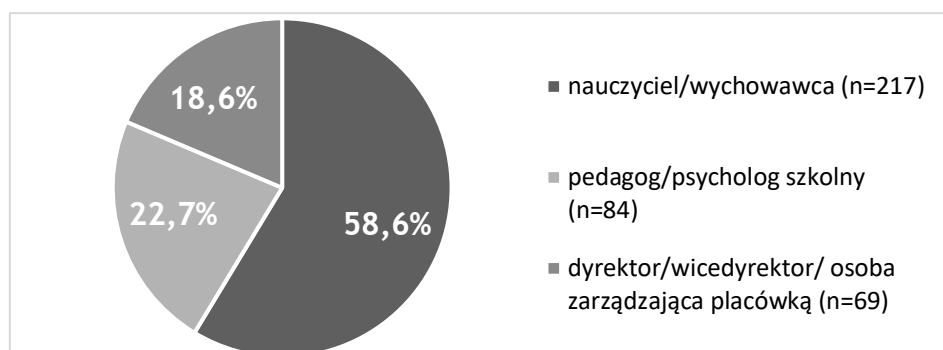
Wykres 1. Respondenci a rodzaj placówki (n=370)

Ze względu na sposób przeprowadzania badania, należy wziąć pod uwagę, że objęło ono osoby, które w czasie przeprowadzania badania posiadały dostęp do Internetu – czy to z własnego mieszkania, czy szkolnej sieci, lub w ramach dostępu mobilnego (sieci telefonicznych, publicznych hot-spotów, et cetera).

Wśród respondentów znaleźli się przedstawiciele dzielnic: Babie Doły, Cisowa, Chylonia, Chwarzno-Wiczlino, Dąbrowa, Działki Leśne, Grabówek, Karwiny, Leszczynki, Kamienna Góra, Mały Kack, Obłuże, Oksywie, Orłowo, Pogórze, Pustki Cisowskie, Śródmieście, Wielki Kack, Witomino, Wzgórze św. Maksymiliana.

W ramach badania respondenci dzielili się (deklaratywnie, zgodnie z postrzeganiem swojej formalnej lub dominującej funkcji) na trzy grupy (nauczyciel/wychowawca, pedagog/psycholog szkolny, dyrektor/wicedyrektor/osoba zarządzająca placówką).

Poniższy wykres przedstawia rozkład procentowy respondentów ze względu na pełnioną przez nich funkcję zawodową:

Wykres 2. Respondenci a pełniona funkcja zawodowa (n=370)

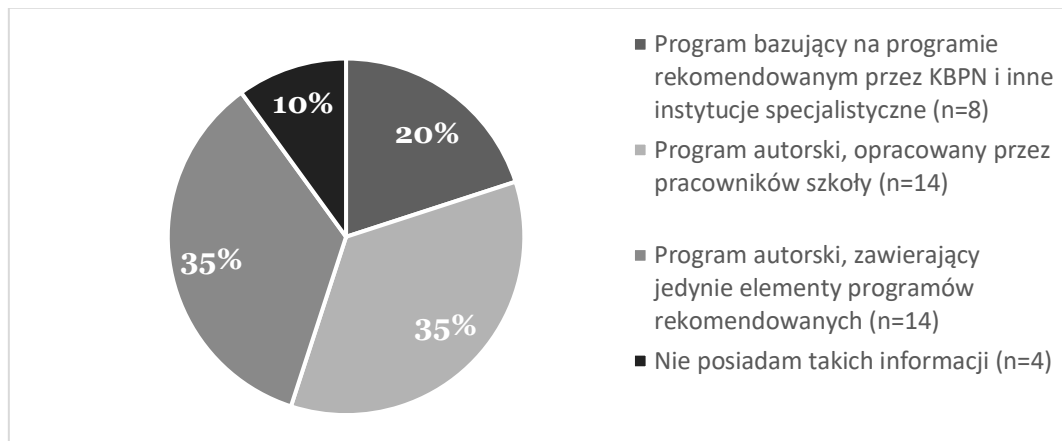
Niektórzy z respondentów zdecydowali się pozostawić inne, dodatkowe informacje na temat szkół, np. informacje o poziomie zaangażowania i kreatywności nauczycieli, o dodatkowej czy niestandardowej ofercie względem uczniów i rodziców, przybliżonej ilości uczniów. Takowe informacje traktowane są jako informacje wzbogacające badanie o nowe dane, pozwalające na lepsze zrozumienie respondentów.

Zasoby profilaktycznie gdyńskich instytucji oświatowych

Badanie gdyńskiej profilaktyki, opinii, sygnałów dotyczących jej ulepszenia nie dąży do budowania systemów działania programów od samego początku. Na terenie gminy znajduje się już bowiem pewien zasób, wywodzący się z istniejących i działających systemów, którego potencjał może być wykorzystany w prowadzeniu dobrej profilaktyki. Wypracowane zasoby mogą zarówno stać się obszarem inspiracji i motywacji dla nowych działań, jak i punktem wyjściowym profilaktycznych innowacji.

Niewątpliwie za zasób można uznać system dofinansowań Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień (SPPU) działający w Gdyni od 2017 roku. Dzięki współpracy Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Gdyni oraz Działu Profilaktyki OPiTU w Gdyni w pierwszych latach wypracowano podstawy organizacji dofinansowań składanych przez system Witkac.pl. Organizacje dążyły do większej systematyzacji działań oraz nadaniu struktury, podczas gdy szkoły składające programy zyskały możliwość otrzymania większych niż dotychczas kwot pieniężnych, pozwalających na organizację jeszcze lepiej funkcjonujących działań. Zasób w tym obszarze polega głównie na systematyzacji, standaryzacji, strukturyzacji technicznej i kompleksowości. Jednocześnie jednak należy pracować nad dalszym rozwojem SPPU, promowaniem i wspieraniem działań związanych ze zgłaszaniem projektów. Tylko część respondentów wykazała się pewnością, że ich placówka składała wniosek o dofinansowanie realizacji SPPU (11,8%); ponad drugie tyle respondentów wskazało, że ich placówka nie starała się o dofinansowanie (27,9%), a aż 60,3% respondentów wskazało, że nie są pewni, czy ich szkoła składała takowy projekt (niniejsze wyniki nie uwzględniają Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych, jako że nie posiadają one obowiązku tworzenia SPPU oraz możliwości składania wniosku o dofinansowanie). Jest to więc przestrzeń do dyskusji. Wsparciem w tym obszarze będzie uwidocznianie działań profilaktycznych na poziomie placówki i gminy, tym samym dostarczając przejrzystości działań, jak i możliwych inspiracji międzyinstytucjonalnych.

Inną kwestię, zawierającą w sobie co najmniej trzy ciekawe potencjały, wyłoniło pytanie o rodzaj zgłaszanych SPPU. Poniższy wykres prezentuje rodzaje SPPU prowadzonego w szkołach respondentów, którzy deklarowali, że ich placówki składały wniosek o dofinansowanie przez system Witkac.pl:

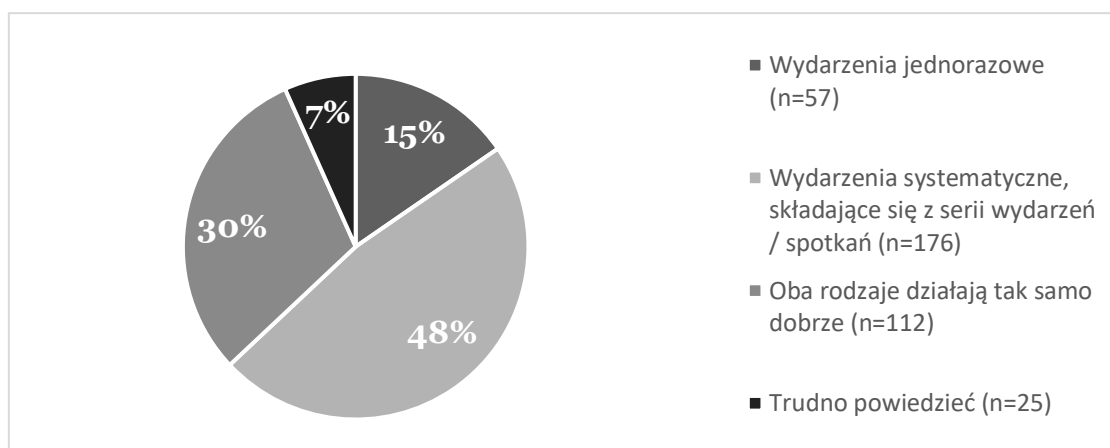
Wykres 3. Rodzaj składanego SPPU (n=40)

Widoczne są tutaj trzy postawy, które uznać można za istotny zasób i potencjał:

- wykorzystywanie i aktywna implementacja zdobytej wiedzy (prezentowana przez przygotowanie oraz zgłaszanie programów bazujących na sprawdzonych programach rekomendowanych);
- gotowość do konstruowania nowych programów (co prezentuje chęć twórczą, zorientowaną na gotowość do opracowywania nowych podejść);
- syntezowanie (tutaj rozumiane jako szukanie sposobów łączenia opracowanych, rekomendowanych programów z dodatkowymi, autorskimi metodami).

Dodatkową trudnością staje się potrzeba dokładnej ewaluacji, sprawdzenia skuteczności autorskich programów. Można jednak wykazać, że szkoły posiadają pracowników chętnych do korzystania ze zdobytej wiedzy, opracowywania programów, czy analizowania i syntezowania różnych pomysłów i podejść.

Podobnie ważnym potencjałem jest rozumienie wagi systematyczności prowadzenia działań profilaktycznych. Oto jak odpowiadali respondenci w przypadku opinii na temat skuteczności różnych podejść:

Wykres 4. Wyniki pytania: Czy realizując zajęcia profilaktyczne lepiej sprawdzają się wydarzenia jednorazowe, czy systematyczne i zaplanowane serie spotkań? (n=370)

Programowość i systematyczność wpisuje się w oczekiwaną strukturę i standard, rekomendacje instytucji specjalistycznych (np. PARPA, KBPN), ale także w wymagania gminne, odzwierciedlone właśnie w strukturze wniosków w systemie Witkac.pl.

W ramach wspierania i poszerzania tego zasobu prowadzone są także dodatkowe działania, mające na celu implementację pozostałych rekomendacji. Za takowe można wskazać kwestie np. istotności i wagi tworzenia i przygotowania wewnętrznych realizatorów profilaktyki, pracowników szkoły, którzy nierzadko najlepiej zaznajomieni będą z sytuacją uczniów oraz z pozostałymi kontekstami ich funkcjonowania i działaniem danej placówki.

W ramach poprzednich pytań wspomniane zostały także programy rekomendowane przez instytucje zorientowane na profilaktykę. Za zasób można uznać fakt odbywania się szkoleń z programów rekomendowanych na terenie miasta. Od 2016 roku w Gdyni odbyły się między innymi szkolenia dla nauczycieli z programów takich jak:

- Program Domowych Detektywów „Jaś i Małgosia na tropie”,
- Program Wzmacniania Rodziny,
- Szkolna Interwencja Profilaktyczna,
- Program Trzy Koła,
- Program Unplugged,
- Program Przyjaciele Zippiego,
- Program Wspomagania Rozwoju Psychospołecznego Dzieci Nieśmiałych,
- Szkoła dla Rodziców i Wychowawców.

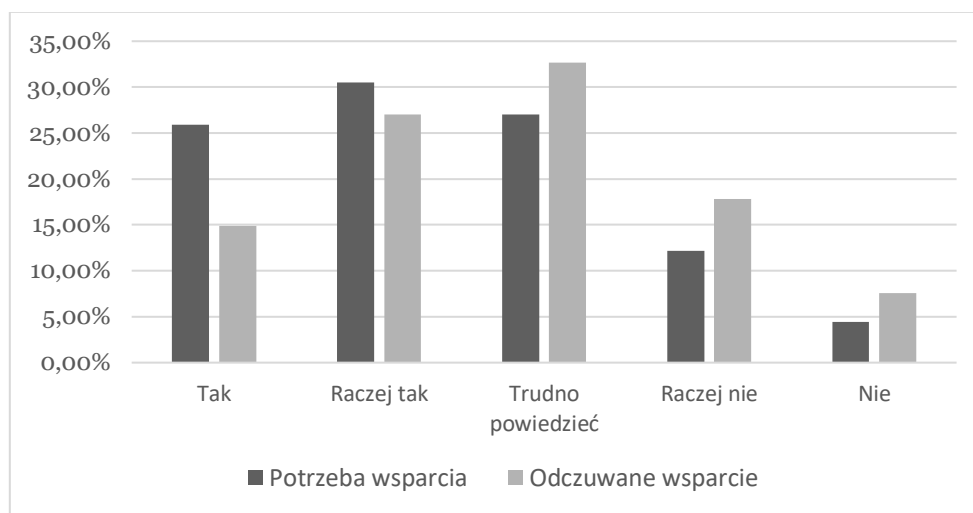
W szkoleniach z programów rekomendowanych brało udział 35,9% respondentów (133 osoby z grupy badanych). Zadania doszkalania nauczycieli z zakresu profilaktyki dalej są realizowane, więc także kolejni pracownicy szkół będą mieli okazję na zwiększanie swojej wiedzy w tym zakresie.

Co więcej, w gminie realizowane są także spotkania informacyjne (dotyczące np. realizowanego programu Fred Goes Net) szkolenia dla grup zawodowych (m. in. policja, pracownicy sądów) oraz inne spotkania warsztatowe, uwrażliwiające na tematykę profilaktyki i wspierania drugiego człowieka

(konferencje, warsztaty, grupy robocze i projektowe). Do potencjału można zaliczyć także istnienie i działanie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Gminnej Koalicji Na Rzecz Gminnych Programów Przeciwdziałania Uzależnieniom oraz innych grup formalnych i nieformalnych sprzyjających rozwojowi profilaktyki, edukacji czy jakości życia.

Wspomniane działania gminne, wspólnotowe i koalicyjne pozwalają na nawiązywanie nowych form współpracy i tworzenie wspólnych projektów. Nierzadko w realizacji działań profilaktycznych potrzebne są różne rodzaje wiedzy, umiejętności oraz gotowości. Stąd ważna jest możliwość pracy międzyinstytucjonalnej oraz - co ważne - interdyscyplinarnej.

Z pewnością tutaj pojawia się kolejny zasób. Duża część respondentów, zapytana o odczuwanie wsparcia ze strony innych instytucji, odpowiedziała twierdząco, wskazując zarówno na doświadczanie wsparcia, ale i właśnie na potrzebę obecności pomocy ze strony innych instytucji. Niniejszy wykres prezentuje odpowiedzi respondentów w tej kwestii:

Wykres 5. Wyniki pytań: Czy potrzebuje Pan/Pani wsparcia innych instytucji w obszarze prowadzenia profilaktyki w Pana/Pani placówce? (n=370) oraz Czy odczuwa Pan/Pani wsparcie innych instytucji w obszarze prowadzenia profilaktyki w Pana/Pani placówce? (n=370)

Istotna większość wykazuje więc potrzebę wsparcia (sumarycznie 56,4% odpowiedzi „Tak” oraz „Raczej tak”), względem odpowiedzi „Nie” oraz „Raczej nie” (sumarycznie 16,5%). Jednocześnie sumarycznie odczuwa, bądź raczej odczuwa wsparcie innych instytucji 41,9%. Nie odczuwa, bądź raczej nie odczuwa wsparcia (sumarycznie) 25,4% respondentów. Rozłożenie głosów sugeruje spojrzenie na sytuację jako na pewien zasób, jednocześnie jednak z zachowaniem dalszych działań, mających na celu wspieranie instytucji oświatowych oraz prowadzenie prac interdyscyplinarnych i międzyinstytucjonalnych.

Co istotne, respondenci wskazali wiele miejsc gminnych oraz wykraczających poza Gdynię:

Institucje Pomocowe
<ul style="list-style-type: none">• OPiTU• DP OPiTU• MOPS• DOPS• GCZ• PPP• PCK• PSSE• MSPR• Hospicjum Św. Wawrzyńca• Szpitale• Przychodnie
Urząd Miejski
<ul style="list-style-type: none">• Wydział Edukacji• Urząd Miejski• Sąd• Gmina Gdynia
Organizacje Pozarządowe
<ul style="list-style-type: none">• Fundacja Dbam o Mój Zasięg• Stowarzyszenie InGremio• Stowarzyszenie OVUM• CEN• GODN• Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Dzieci w Wiekach Przedszkolnym• Instytut Tutoringu Szkolnego z Wrocławia• Biuro Porad Obywatelskich• Gdyńska Sieć Doradców Zawodowych• Samopomoc – Sieć Coachingowo-Superwizyjna• Stowarzyszenie Flandria• Fundacja Most Nadziei
Institucje Kulturalne
<ul style="list-style-type: none">• Biblioteka Miejska• Teatr Gdynia Główna
Institucje Porządkowe
<ul style="list-style-type: none">• Policja• Straż Miejska• Straż Pożarna• Szkolny Patrol SM
Institucje Religijne
<ul style="list-style-type: none">• Kościół
Portale i Serwisy Online
<ul style="list-style-type: none">• Portale z gotowymi opracowaniami (np. wskazane scenariuszelekcji.pl)

Tabela 1. Rodzaje instytucji wraz z przykładami

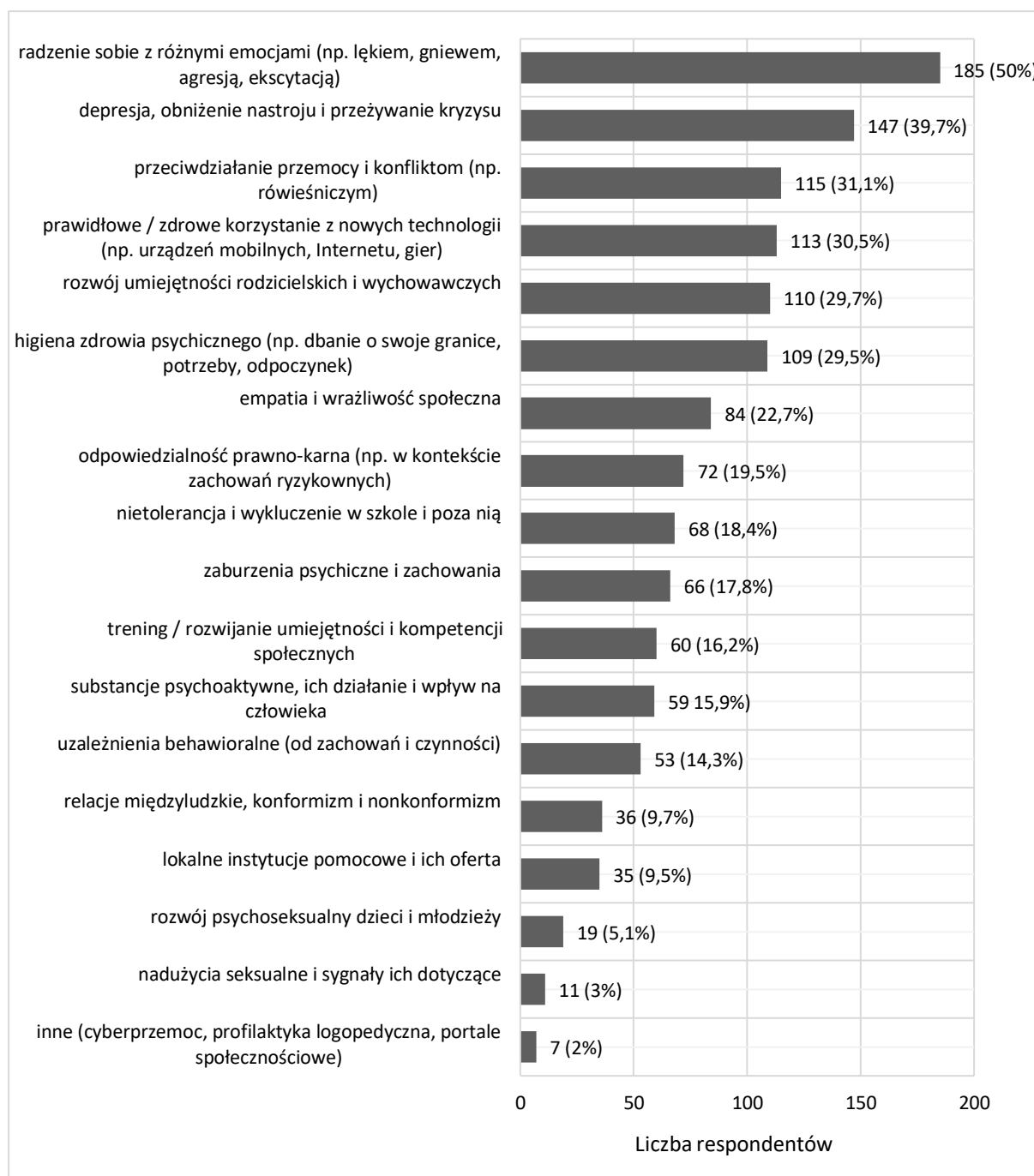
Odpowiedzi wskazują więc na faktyczny zasób interdyscyplinarności i międzyinstytucjonalności, sugerujący spojrzenie na działające instytucje jako gotowe do wymiany doświadczeń i wzajemnego wspierania swoich działań.

Biorąc pod uwagę powyższe potencjały oraz odpowiedzi respondentów, można dostrzec bogate zasoby, które wspierane i rozwijane mogą doprowadzić do coraz lepszego i pełniejszego oddziaływania na mieszkańców Gdyni.

Potrzeby profilaktyczne przedszkoli, szkół i poradni

Jak uprzednio zostało już wspomniane, profilaktyka uzależnień i zachowań ryzykownych dotyczy nie pojedynczego obszaru, a wielu wątków ludzkiej codzienności.

Kształtowanie się nawracających i uporczywych zachowań (które z czasem mogą się przekształcić w uzależnienia behawioralne), ryzykowne zachowania, uzależnienia od substancji (alkoholu, papierosów, narkotyków, nowych substancji psychoaktywnych) wiążą się z różnymi kontekstami naszego życia. Mogą być efektem niezdrowych nawyków lub następstwem przeżywanego kryzysu, zaburzeń (np. zachowania, emocjonalnymi, więzi), trudnych relacji, presji, wykluczenia, niskich kompetencji społecznych, sytuacji finansowej czy gospodarczej. W konsekwencji profilaktyka uzależnień i zachowań ryzykownych powinna dotyczyć obszernej puli czynników i zmiennych, a co za tym idzie, odbywać się w świadomości i znajomości specyfiki miejsca i czasu. Zakotwiczenia te bowiem mogą definiować, jakiego rodzaju wsparcie jest w danym momencie najbardziej potrzebne, a w przypadku kilku dostrzegalnych obszarów i kontekstów, świadomość, znajomość i wiedza mogą pomóc w priorytetyzacji działań i nadania im pewnej struktury. To między innymi dlatego grupa badanych zapytana była o obszary, które według nich potrzebują szczególnej uwagi. Poniższy wykres przedstawia wyniki dla tego pytania:

Wykres 6. Respondenci a ich zapotrzebowanie na poszczególne tematy profilaktyczne.

Respondenci wybierali od jednego do czterech obszarów z przygotowanej puli odpowiedzi, z możliwością uzupełnienia odpowiedzi o nowe, niewymienione obszary i zapotrzebowania. Faktycznie zostały one wskazane w siedmiu przesłanych odpowiedziach, wskazując tym samym między innymi na zjawiska cyberprzemocy oraz mobbingu.

Największą popularnością wśród respondentów cieszyła się odpowiedź „radzenie sobie z różnymi emocjami (np. lękiem, gniewem, agresją, ekscytacją)”, co sugeruje dużą potrzebę skupiającą się na jednej z najbardziej uniwersalnych, a jednocześnie fundamentalnych potrzeb, czyli odczuwania i

wiązującymi się z tymże odczuwaniem kontekstów – tak i intra- jak i interpersonalnych. Jak ukazuje tabela 1 (Tematy a rodzaj placówki) radzenie sobie z emocjami wykazywane jest zwłaszcza przez reprezentantów przedszkoli oraz szkół podstawowych. Ukazuje to opinię respondentów, że podstawowe kompetencje z tego obszaru powinny być trenowane i rozwijane szczególnie wśród najmłodszych uczestników edukacji, począwszy od najmłodszych grup przedszkolnych.

Wśród pracowników przedszkoli pojawia się jeden obszar, który w swojej liczebności przewyższa to zapotrzebowanie. Jest to rozwój umiejętności rodzicielskich (61,19% odpowiedzi ze wszystkich respondentów tej grupy). To natomiast sugeruje potrzebę przygotowania adekwatnej oferty profilaktycznej dla rodziców wszystkich grup przedszkolnych, gdyż to właśnie w dużej mierze oni odpowiadają za kształtowanie się dzieci, więzi, strategii zachowań.

W kontekście szkoły podstawowej, radzenie sobie z różnymi emocjami jest niezaprzeczalnie pierwszą i największą potrzebą zgłaszaną przez pracowników.

Wśród respondentów z poradni psychologiczno-pedagogicznych najpowszechniej zgłaszaną potrzebą jest rozwój umiejętności rodzicielskich (zgłoszone przez 46,67% pracowników poradni), depresja (46,67%) oraz uzależnienia behawioralne (43,33%).

Rozkład różni się jednak w kontekście szkół ponadpodstawowych. Pracownicy tychże instytucji za najważniejszy i najbardziej potrzebny temat wskazują depresję i obniżenie nastroju (zgłaszane przez aż 60% pracowników szkół ponadpodstawowych), radzenie sobie z różnymi emocjami (45%), higienę zdrowia psychicznego (33,57%) oraz prawidłowe/zdrowe korzystanie z nowych technologii (31,43%). Może to być efektem problemów związanych z emocjami, uczuciami, myślami i stanami, które nie zostały dostrzeżone, lub przepracowane na poprzednich etapach edukacji i wychowania (np. w przedszkolu, klasach wczesnoszkolnych) – zależnie od przeszłości poszczególnych uczniów.

To zróżnicowanie pokazuje, że chociaż większość tematów pojawia się na wszystkich szczeblach edukacji, to jednak poziom ich zapotrzebowania zmienia się. Najbardziej uwidacznia to temat depresji, której średnio zapotrzebowanie (sumarycznie) wynosi 39,73%, jednakże przy rozdzieleniu na poszczególne poziomy edukacji zaczniemy dostrzegać dużą różnicę. Depresja wskazana została bowiem tylko przez 10,45% reprezentantów przedszkoli, ale przez aż 60% reprezentantów szkół ponadpodstawowych. To sygnał do tego, by zachować szczególną wrażliwość na niuanse w potrzebach ze względu na poziom edukacji. Opinia pracowników podkreśla, że to, co najbardziej istotne dla szkół ponadpodstawowych, niekoniecznie musi być potrzebą pierwszego stopnia dla innych instytucji oświatowych i edukacyjnych. Tym samym rozumienie stopnia rozwoju (emocjonalnego, psychoseksualnego, społecznego, biologicznego) powinno być brane pod uwagę w konstruowaniu oferty i strategii profilaktycznych. Właśnie to zrozumienie może pozwolić na stworzenie czy organizację takich działań, które najlepiej odpowiedzą specyfice danego wieku i placówki. Wykluczenie tych danych może jednocześnie zafałszować obraz potrzeb danej społeczności oraz zignorowanie potrzeb – ta natomiast może doprowadzić do zwiększenia ryzyka pojawienia się między innymi zachowań ryzykownych.

Poniższa tabela przedstawia rozkład wszystkich wskazanych tematów, wraz ze zgłaszanym zapotrzebowaniem, podzielonym ze względu na rodzaj placówki. Liczby bezwzględne wskazują, ile razy pracownicy danego rodzaju placówki wskazali temat jako potrzebny, a w procentach wyrażono, jaką te głosy stanowiły część ze wszystkich odpowiedzi dla danego rodzaju instytucji:

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach. Raport z badań.

	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna		Przedszkole		Szkoła Podstawowa		Szkoła Ponadpodstawowa		Wszystkich odpowiedzi	
radzenie sobie z różnymi emocjami (np. lękiem, gniewem, agresją, ekscytacją)	9	30,00%	40	59,70%	73	54,89%	63	45,00%	185	50,00%
depresja, obniżenie nastroju i przeżywanie kryzysu	14	46,67%	7	10,45%	42	31,58%	84	60,00%	147	39,73%
przeciwdziałanie przemocy i konfliktom (np. rówieśniczym)	9	30,00%	19	28,36%	57	42,86%	30	21,43%	115	31,08%
prawidłowe / zdrowe korzystanie z nowych technologii (np. urządzeń mobilnych, Internetu, gier)	8	26,67%	20	29,85%	41	30,83%	44	31,43%	113	30,54%
rozwój umiejętności rodzicielskich i wychowawczych	14	46,67%	41	61,19%	45	33,83%	10	7,14%	110	29,73%
higiena zdrowia psychicznego (np. dbanie o swoje granice, potrzeby, odpoczynek)	5	16,67%	20	29,85%	37	27,82%	47	33,57%	109	29,46%
empatia i wrażliwość społeczna	1	3,33%	25	37,31%	29	21,80%	29	20,71%	84	22,70%
odpowiedzialność prawno-karna (np. w kontekście zachowań ryzykownych)	4	13,33%	7	10,45%	30	22,56%	31	22,14%	72	19,46%
nietolerancja i wykluczenie w szkole i poza nią	9	30,00%	4	5,97%	32	24,06%	23	16,43%	68	18,38%
zaburzenia psychiczne i zachowania	6	20,00%	1	1,49%	26	19,55%	33	23,57%	66	17,84%
trening / rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych	3	10,00%	24	35,82%	25	18,80%	8	5,71%	60	16,22%
substancje psychoaktywne, ich działanie i wpływ na człowieka	4	13,33%	2	2,99%	10	7,52%	43	30,71%	59	15,95%
uzależnienia behawioralne (od zachowań i czynności)	13	43,33%	2	2,99%	17	12,78%	22	15,71%	54	14,59%
relacje międzyludzkie, konformizm i nonkonformizm	1	3,33%	8	11,94%	11	8,27%	16	11,43%	36	9,73%
lokalne instytucje pomocowe i ich oferta	8	26,67%	8	11,94%	12	9,02%	7	5,00%	35	9,46%
rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży	1	3,33%	1	1,49%	6	4,51%	11	7,86%	19	5,14%
nadużycia seksualne i sygnały ich dotyczące	4	13,33%	1	1,49%	3	2,26%	3	2,14%	11	2,97%
inne	1	3,33%	0	0,00%	0	0,00%	6	4,29%	7	1,89%

Tabela 2. Tematy a rodzaj placówki – źródło: opracowanie własne.

Różnice dostrzegalne są także ze względu na rodzaj pracy wykonywanej w szkole, choć są stanowczo mniejsze, niż te wynikające z poziomu edukacji. Najbardziej widoczne są one pomiędzy opiniami

psychologów/pedagogów szkolnych, a pozostałymi pracownikami merytorycznymi placówek (dyrektorami, wicedyrektorami, wychowawcami, nauczycielami). Sugerować to może nieznacznie różne postrzeganie zapotrzebowania i sytuacji profilaktycznej przez wskazaną grupę respondentów.

Różnice ze względu na rodzaj wykonywanej pracy mogą sugerować potrzebę, by programy profilaktyczne oraz działania mające na celu ograniczenie ryzykownych zachowań, przygotowane były nie tylko ze zrozumieniem poziomu edukacji, ale różnych perspektyw pracowników szkoły. W tworzenie programu profilaktycznego zaangażowani powinni być różni pracownicy, działający w atmosferze porozumienia i zrozumienia okoliczności – tak i związanych z poziomem makro placówki (działaniem całej placówki) jak i mikro (pracy z poszczególnym uczniem, rodzicem). Pozwoli to na przygotowanie programów, które całościowo będą zaspokajały potrzeby oraz uwzględniały aspekty nie tylko rozwojowe, ale także formalne, organizacyjne, przestrzenne, dotyczące obserwacji z różnych pozycji edukacyjnych, strukturalnych i kadrowych, zorientowanych na instytucjonalne organizowanie pracy i funkcjonowania placówki.

Poniższa tabela przedstawia wykazywane potrzeby ze względu na rodzaj wykonywanej pracy (dyrektor/wicedyrektor/inna osoba zarządzająca placówką, nauczyciel/wychowawca, psycholog/pedagog szkolny).

Tak jak w przypadku poprzedniej tabeli, dane przedstawione są w dwóch formach. Liczby jednostkowe wykazują liczbę oddanych głosów dla danego tematu przez pracowników na wskazanym stanowisku. Wartości procentowe natomiast ukazują jaki procent pracowników na danym stanowisku w strukturze szkoły lub poradni wskazało wskazaną odpowiedź:

	Dyrektor/wicedyrektor/ osoba zarządzająca placówką		Wychowawca/ nauczyciel		Psycholog/Pedagog		Wszystkich odpowiedzi	
radzenie sobie z różnymi emocjami (np. lękiem, gniewem, agresją, ekscytacją)	39	56,52%	110	50,69%	36	19,57%	185	50,00%
depresja, obniżenie nastroju i przeżywanie kryzysu	21	30,43%	86	39,63%	40	21,74%	147	39,73%
przeciwdziałanie przemocy i konfliktom (np. rówieńczym)	19	27,54%	67	30,88%	29	15,76%	115	31,08%
prawidłowe / zdrowe korzystanie z nowych technologii (np. urządzeń mobilnych, Internetu, gier)	20	28,99%	69	31,80%	24	13,04%	113	30,54%
rozwój umiejętności rodzicielskich i wychowawczych	36	52,17%	46	21,20%	28	15,22%	110	29,73%
higiena zdrowia psychicznego (np. dbanie o swoje granice, potrzeby, odpoczynek)	15	21,74%	77	35,48%	17	9,24%	109	29,46%

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach. Raport z badań.

empatia i wrażliwość społeczną	19	27,54%	55	25,35%	10	5,43%	84	22,70%
odpowiedzialność prawno-karna (np. w kontekście zachowań ryzykownych)	18	26,09%	40	18,43%	14	7,61%	72	19,46%
nietolerancja i wykluczenie w szkole i poza nią	5	7,25%	43	19,82%	20	10,87%	68	18,38%
zaburzenia psychiczne i zachowania	11	15,94%	34	15,67%	21	11,41%	66	17,84%
trening / rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych	19	27,54%	31	14,29%	10	5,43%	60	16,22%
substancje psychoaktywne, ich działanie i wpływ na człowieka	10	14,49%	30	13,82%	19	10,33%	59	15,95%
uzależnienia behawioralne (od zachowań i czynności)	6	8,70%	23	10,60%	25	13,59%	54	14,59%
relacje międzyludzkie, konformizm i nonkonformizm	6	8,70%	27	12,44%	3	1,63%	36	9,73%
lokalne instytucje pomocowe i ich oferta	6	8,70%	12	5,53%	17	9,24%	35	9,46%
rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży	3	4,35%	10	4,61%	6	3,26%	19	5,14%
nadużycia seksualne i sygnały ich dotyczące	2	2,90%	5	2,30%	4	2,17%	11	2,97%
inne	0	0,00%	3	1,38%	4	2,17%	7	1,89%

Tabela 3. Tematy a stanowisko.

Warto jednak podkreślić, że potrzeby szkół nie ograniczają się jedynie do obszarów tematycznych. Polski rynek edukacyjny obfituje w oferty szkoleniowe, oferowane przez różne instytucje, o różnym przygotowaniu merytorycznym, organizacyjnym, metodologicznym. Nacisk wewnątrz konstrukcji kursów może być również kładziony na różne aspekty. Istnieją szkolenia skupiające się na teorii, zaniedbujące praktykę. Inne natomiast obfitować mogą w opisy dobrych praktyk i narzędzi, ale niedostatecznie prezentując podstawy do takiego, a nie innego działania ze wskazaną materią. Część kursów prowadzona będzie online, podczas gdy większość jako podstawową formę pracy zakłada osobiste spotkania.

To właśnie z tego powodu, w ramach badania potrzeb profilaktycznych, poszukiwane były także warunki, jakie potencjalne szkolenia i kursy (np. ze wskazanych w powyższych tabelach tematów) powinny spełniać, by okazać się atrakcyjne.

W arkuszu badawczym pojawiła się pewna różnica uzależniona pozycją w szkole. Dyrektorzy i wicedyrektorzy placówek proszeni byli o wskazanie jakie warunki musi spełniać dane szkolenie, by on/ona jako przełożeni zgodzili się na oddelegowanie pracownika do uczestnictwa, podczas gdy

nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psycholodzy szkolni proszeni byli o wskazanie warunków, jakie szkolenie musi spełniać, by chcieli w nim uczestniczyć.

Rozgraniczenie to wywodzi się z różnicy w zadaniach na danym stanowisku oraz organizacji szkoły. Nierzadko bowiem to dyrektor wyraża zgodę na delegację pracownika na podstawie swojej interpretacji potrzeb szkoły oraz jej formalnego działania. Dostrzegając tę funkcję, zdecydowaliśmy się na taką różnicę w zadawanym pytaniu. Dodatkowo, takie rozdzielanie pytań może pomóc w rozumieniu różnych perspektyw szkolnych i różnych relacji, które mogą okazać się istotne podczas zapisów na poszczególne szkolenia i wydarzenia o charakterze edukacyjnym czy informacyjnym.

To właśnie z tego powodu, poza sumarycznym podkreśleniem różnych akcentów względem wymogów, wydzielone zostaną także dodatkowe informacje, lokujące dodatkowe wymagania w obszarze ról pełnionych w badanych placówkach.

Początkowo, patrząc sumarycznie na wypowiedzi dyrektorów i nauczycieli, dostrzeżemy pewne kategorie wypowiedzi, które porządkują wymogi stawiane szkoleniom, ich realizacji, adekwatności, czy następstwom uczestnictwa w takowych spotkaniach. Poniższa lista przedstawia liczbę wypowiedzi zwracających uwagę na poszczególne wymogi i oczekiwania względem oferowanych szkoleń:

Lista wskazywanych warunków szkoleniowych

- Merytoryczność szkolenia - 72
- Czas i miejsce szkolenia - 61
- Praktyczność treści - 42
- Adekwatność względem potrzeb placówki - 31
- Możliwość przeprowadzenia szkolenia w konkretnej placówce - 31
- Renoma i przygotowanie prowadzącego - 22
- Uzyskanie materiałów i pomocy dydaktycznych po szkoleniu - 16
- Cena i/lub bezpłatność szkolenia - 15
- Wsparcie godnego prowadzenia programu po odbyciu szkolenia - 14
- Chęć nauczyciela pracownika do uczestnictwa w szkoleniu - 12
- Uwzględnienie zapotrzebowania na konkretne szkolenia - 6
- Zdobyć certyfikatu i kwalifikacji - 4
- Opłacalność i finansowość szkolenia - 4
- Akceptacja tematów (przez np. rodziców nauczycieli) - 3
- Delegacja na szkolenie - 2
- Forma (wykładowa) - 1

Tabela 4. Sumaryczna lista warunków, jakie powinny spełniać szkolenia

Oczekiwania, o ile najczęściej dotyczą kwestii merytorycznych, konfrontowane są również z realnością uczestnictwa, czyli dogodnością czasu i miejsca, terminami, osobą prowadzącego, ceną lub innymi kosztami i zasobami związanymi z uczestnictwem (np. czas, energia).

Stawiane oczekiwania niekoniecznie jednak muszą sugerować roszczeniowość, a raczej ukazują pewną priorytetyzację działań. Należy bowiem pamiętać, że nauczyciele i inni pracownicy szkoły pełnią zadania edukacyjne, wychowawcze i organizacyjne. Wszelkie wprowadzanie nowych zadań wymaga dużej reorganizacji kadrowej, czasowej, łączącej się często z użyciem sprzętu, korzystaniem z pomieszczeń, et cetera. W tym samym czasie, rynek oferuje bardzo dużą liczbę szkoleń, spotkań, czy projektów. To między innymi dlatego szkoły, nim potwierdzą swoje uczestnictwo w różnych aktywnościach, muszą uwzględnić swoje potrzeby, zyski, ale także straty. Bowiem każda nieobecność nauczyciela, wychowawcy, pedagoga, prowadzi do powstania sytuacji, na którą placówka musi być przygotowana: tak i merytorycznie, jak i organizacyjnie.

Takie spojrzenie na zgłaszane wymogi względem szkoleń i aktywności nadaje nowych barw działaniu szkoły. Brak zaangażowania może bowiem nie oznaczać ignorowania problemu, ale pewną niezgodność organizacyjną; konflikt, w którym każda decyzja będzie posiadać swoje konsekwencje. W takich sytuacjach szczególnie istotne staje się szacowanie możliwości i zasobów.

Warto przyrzeć się także pewnym oczekiwaniom względem szkoleń z podziałem na pełnioną przez respondenta funkcję. Można zauważyć, że dyrektorzy placówek zwracają uwagę na różne obszary związane z uczestnictwem i organizacją szkoleń. Można tutaj wskazać:

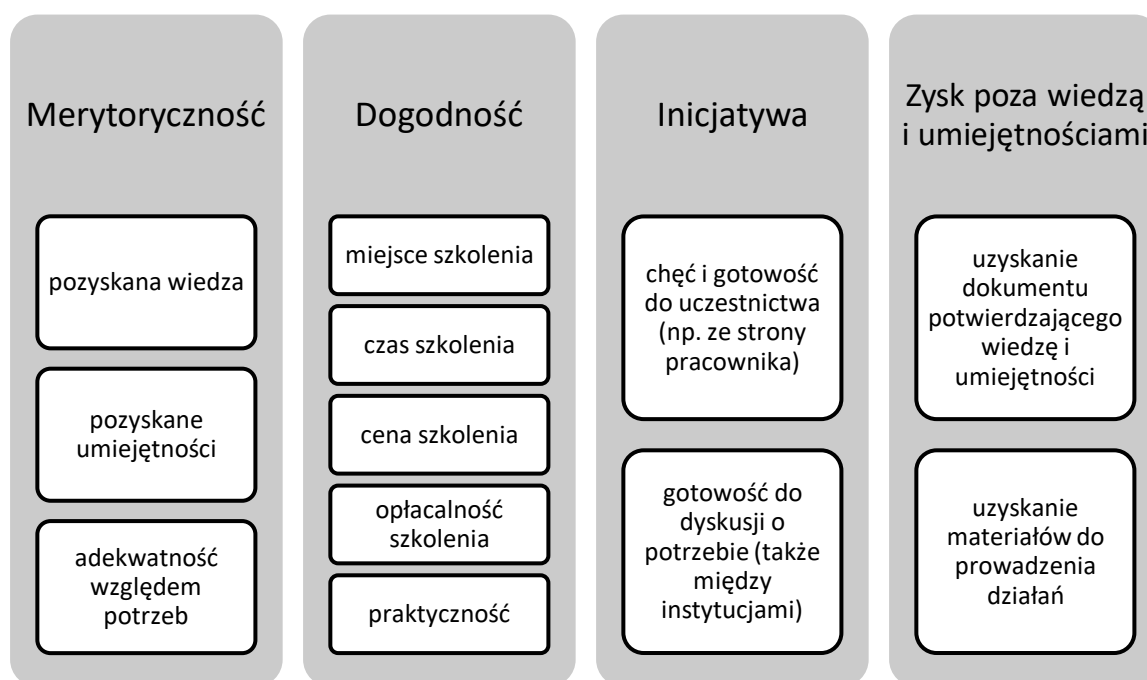

Tabela 5. Obszary brane pod uwagę przez dyrektorów przy delegacji pracownika na szkolenie

Powyższa tabela zwraca uwagę na motywacje dyrektorów, podczas decydowania o delegowaniu swoich pracowników na szkolenie. Wskazane obszary muszą być więc brane pod rozwagę przez organizatorów szkoleń.

Chociaż nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy i psychologowie szkolni w dużej mierze zwracali uwagę na podobne obszary, to pojawiły się także nowe elementy, które niekoniecznie zostały wykazane w wypowiedziach osób zarządzających placówką.

Poniższa tabela prezentuje obszary brane pod uwagę przez nauczycieli, wychowawców, pedagogów i psychologów szkolnych przy wyborze szkolenia i zapisach:

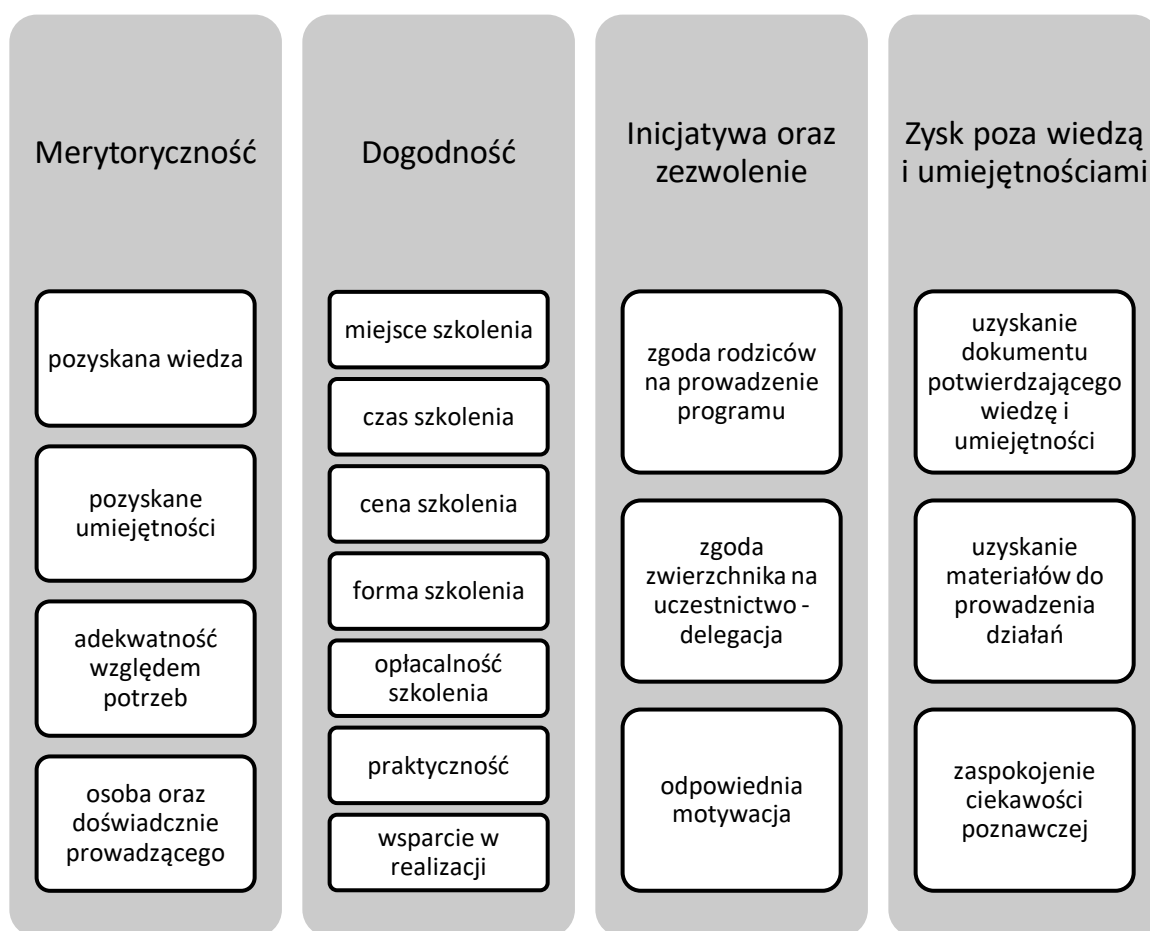

Tabela 6. Obszary brane pod uwagę przez nauczycieli przy zgłaszaniu się na szkolenia

Jak widać, w ramach wypowiedzi pojawiły się także nowe pozycje. Osoby pracujące na stanowisku nauczyciela, wychowawcy, psycholog lub psycholog szkolny wskazali jako istotne czynniki także: osobę prowadzącego (np. jego przygotowanie, doświadczenie, ale także charyzmę), formę szkolenia (preferowaną względem innych form), wymóg wsparcia w realizacji (już po odbyciu szkolenia, wsparcie

na poziomie szkoły/miasta – np. w kwestii promocji), zgodę rodziców i zwierzchników, odpowiednią motywację (finansową i pozafinansową) oraz zaspokojenie ciekawości poznawczej, tym samym wzbogacając całość o czynnik osobisty, wiążący się rozwojem własnych zainteresowań i poznania odpowiedzi na pojawiające się wewnątrz pytania.

Nowe elementy, które zostały mniej wyeksponowane przez dyrektorów (a tym samym, które nie pojawiły się w Tabeli 4), zostały oznaczone kolorem błękitnym.

Jednakowoż należy zauważyć, że nie zawsze wskazanie tych samych obszarów wiąże się z tym samym jego rozumieniem. Kolorem pomarańczowym wskazany został czynnik czasu – jest on przykładem różnicy w rozumieniu. Czym innym bowiem jest odpowiedni czas względem osób zarządzających placówkami, a jeszcze czymś innym odpowiedni czas względem pozostałych pracowników. Zauważalne jest, że w rozumieniu dyrektorów i wicedyrektorów szkolenia powinny mieć miejsce poza godzinami zajęć, podczas gdy pracownicy wskazywali dogodny czas jako ten mieszczący się w ich standardowych godzinach pracy. Biorąc to pod uwagę, należy oznaczyć ten obszar jako pewne miejsce konfliktu, istotne w organizacji działań.

Wymagania i oczekiwania dotyczą także późniejszego prowadzenia działań profilaktycznych w placówkach. Działania takie mogą być wykonywane zarówno w ramach pensum, jak i poza nim – mogą być jednak wpisane także w działanie Szkolnego Programu Profilaktyki Uzależnień. W tym wypadku, przy okazji dofinansowania miejskiego, działania odbywające się poza pensum wiązać się mogą z dodatkowym wynagrodzeniem. Z myślą standaryzacji i ujednoczenia wynagrodzeń, stawki godzinowe w ramach SPPU są określone przez gminę.

Właśnie z tego powodu badanie uwzględniało pytanie dotyczące oczekiwanej wysokości stawek. W ten sposób gmina nie tylko posiadać będzie informacje dotyczące oczekiwań realizatorów programów, ale będzie także mogła lepiej zrozumieć postrzeganie finansowego aspektu realizacji szkoleń i aktywności profilaktycznych.

W ramach odpowiedzi na pytanie, wskazane kwoty podawane były przez respondentów w różnych formatach. W celu przedstawienia wyników, odpowiedzi zostały ujednoczone do stawki netto za godzinę dydaktyczną (tj. 45 min):

	Dyrektor/wicedyrektor/osoba zarządzająca placówką	Wychowawca/nauczyciel	Psycholog/Pedagog	Wszyscy respondenci
Średnia	55	62	62	60
Mediana	50	50	55	50
Odchylenie standardowe	21	73	21	58

Tabela 7. Oczekiwane wynagrodzenia netto za godzinę dydaktyczną. Wyniki zaokrąglone do pełnych złotych.

Powyższe wyniki wykazują także zgodę dyrektorów, którzy o ile wskazują średnio kwoty niższe o 7 zł, to wciąż popierają swoich pracowników, wewnętrznych realizatorów programów profilaktycznych, w dążeniu do uzyskiwaniu pożądanego wynagrodzenia.

Na dostrzeżenie zasługuje także wysokie odchylenie standardowe w przypadku grupy nauczycieli i wychowawców, co ukazuje dość duże zróżnicowanie w oczekiwaniach tej grupy. W przypadku jednak tak średniej, jak i mediany, pojawia się ogólna zgodność pomiędzy wskazanymi grupami respondentów.

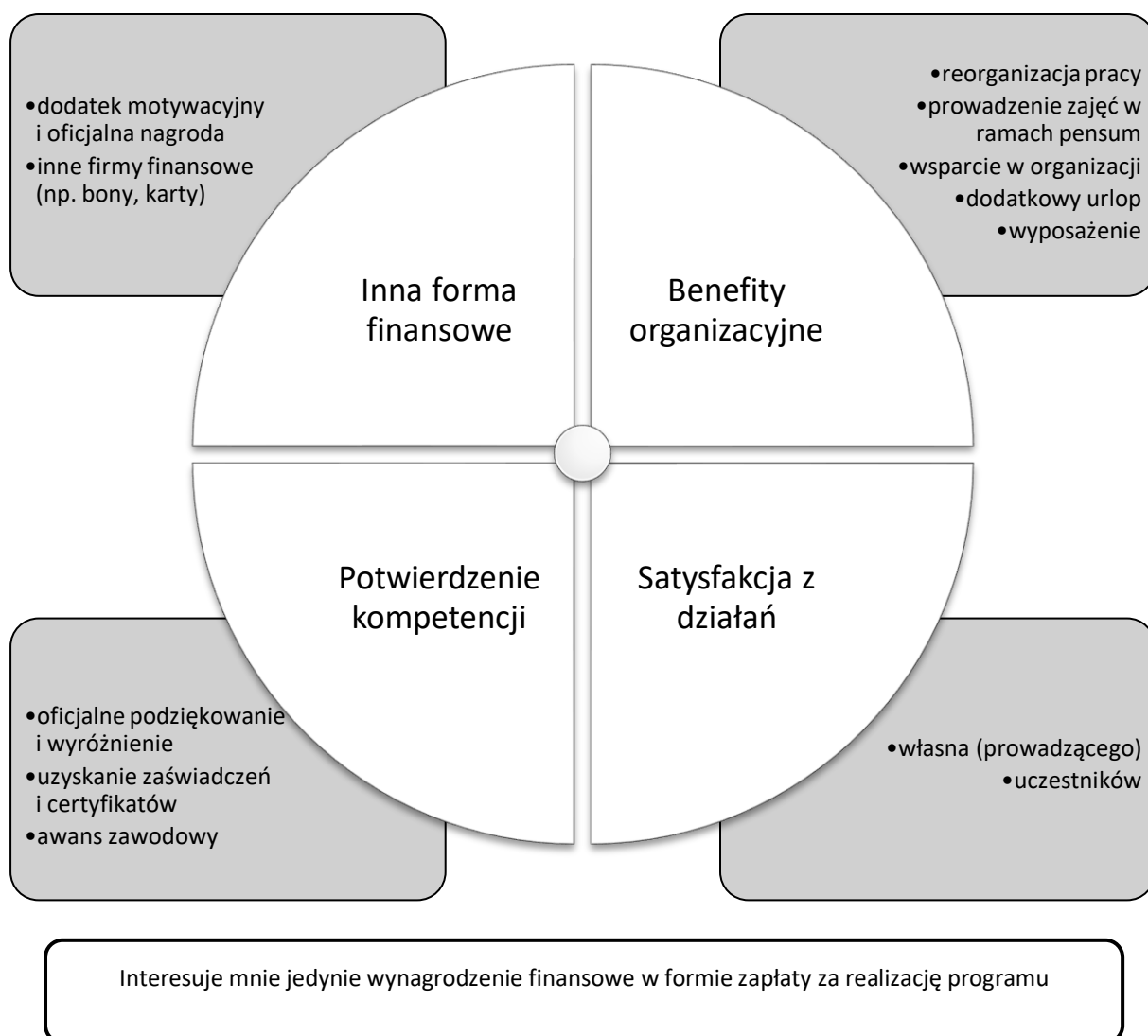
W ramach badania respondenci mogli wskazać także inne formy wynagrodzenia i oczekiwane zyski. Poniższe zestawienie prezentuje sumaryczny podział odpowiedzi ze względu na kategorie oczekiwanych zysków:

Lista wskazywanych innych form wynagrodzenia i oczekiwanych zysków
<ul style="list-style-type: none">•Formy finansowe (103) z wyróżnieniem:<ul style="list-style-type: none">→ dodatek motywacyjny (75)→ oficjalna nagroda (np. dyrektora) (10)→ dodatkowe bonusy (bony, karta multisport) (7)•Uzyskanie zaświadczeń, certyfikatów (25)•Wyposażenie (materiały, pomoce dydaktyczne, środki trwałe) (24)•Oficjalne podziękowanie, wyróżnienie na forum (16)•Satysfakcja z działań (14)•Dodatkowy urlop (11)•Samodzielna reorganizacja czasu pracy (8)•Możliwość prowadzenia zajęć profilaktycznych w ramach pensum (7)•Możliwość wpisania realizacji zajęć profilaktycznych do awansu zawodowego (6)•Wsparcie w organizacji (3)

Tabela 8. Sumaryczna lista innych form wynagrodzenia i oczekiwanych zysków

Widać więc, że dyrektorzy, nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, psychologowie szkolni dostrzegają obszary dodatkowych form wynagrodzenia, uwzględniające inne, alternatywne wynagrodzenia materialne, jak i inne sposoby nagradzania: oscylujące wokół uznania, dostrzeżenia ich pracy, czy dotyczące rozwoju zawodowego, wiedzy oraz kompetencji. Analizując dalej powyższe informacje,

można dokonać pewnej syntezy i wyróżnić obszary istotne w kwestii wynagrodzeń. Obszary te przedstawia poniższy wykres:

Wykres 7. Dodatkowe formy wynagrodzenia i oczekiwane zyski

Mnogość oczekiwanych wynagrodzeń oraz rezultatów (np. satysfakcji) może być tu postrzegana jako istotna informacja i okazja do budowania wielopłaszczyznowej przestrzeni, biorących pod uwagę tak i wynagrodzenia pieniężne, jak i inne formy docenienia za prowadzenie działań profilaktycznych, edukacyjnych, wychowawczych. Mowa tu o możliwości uwzględniania wielu dodatkowych czynników: okazji do wyróżnienia, podziękowania, uzyskania dokumentów potwierdzających doświadczenia profilaktyczne, wpisanie działań profilaktycznych w awans zawodowy, możliwość uzyskania dodatkowych dóbr, kart umożliwiających np. tańsze lub darmowe korzystanie z ofert instytucji kulturalnych, sportowych, zdrowotnych, et cetera. Możliwe, że taka forma niekoniecznie zadowoli

wszystkich potencjalnych realizatorów – np. tych zaznaczających, że interesuje ich tylko standardowa forma wynagrodzenia – jednakże z drugiej strony dyskusja o wynagrodzeniu, jego formach i czynnikach towarzyszących może okazać się polem do wspólnego wypracowania przestrzeni, która będzie spełniać tak i swoje wymogi formalne, jak i zapewniać wspomnianą satysfakcję.

Dialog zorientowany na wspólne ustalanie ścieżki rozwoju działania i funkcjonowania aktywności profilaktycznych będzie zarówno symbolem inkluzji, uwzględniania mnogich wniosków i obserwacji, a także solidarności oraz nadania wagi drugiemu człowiekowi i jego potrzebom.

Zgłaszane przeszkody w prowadzeniu działań profilaktycznych

Programy profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych, aby spełniać swoje cele oraz odpowiednio wspierać, edukować, wychowywać oraz pozytywnie inspirować do działań zorientowanych na zdrowe życie czy zwiększanie jego jakości, muszą spełniać odpowiednie warunki, czy standardy. To natomiast oznacza pojawianie się pewnych wytycznych, rekomendacji oraz wymogów, a wraz z nimi pojawiać się mogą przeszkody.

Biorąc pod uwagę zarówno rekomendacje na poziomie krajowym, jak i wymogi stawiane przed instytucjami składającymi SPPU (Szkolne Programy Profilaktyki Uzależnień) na poziomie gminy, respondenci zostali zapytani o to, czy postrzegają te wymogi jako potencjalne przeszkody lub zagrożenia budujące swojego rodzaju niepewność, a tym samym stają się hamulcem względem zgłaszania wniosków o dofinansowanie realizacji przygotowanych programów.

Biorąc pod uwagę możliwą różnorodność odpowiedzi ze względu na pracę wykonywaną w danej jednostce, ale także rodzaj instytucji, niniejszy raport uwzględnia podział odpowiedzi, co natomiast może przyczynić się do lepszego rozumienia poszczególnych grup.

Pierwsza z poniższych tabel przedstawia postrzeganie poszczególnych wymogów jako przeszkód z perspektywy rodzaju instytucji – poradni psychologiczno-pedagogicznych, przedszkoli, szkół podstawowych i szkół ponadpodstawowych:

	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna		Przedszkole		Szkoła Podstawowa		Szkoła Ponadpodstawowa		Wszystkich odpowiedzi	
Realizowanie programu przez minimum 3 miesiące	6	20,00%	4	5,97%	9	6,77%	26	18,57%	45	12,16%
Prowadzenie zajęć grupowych minimum raz w tygodniu	3	10,00%	10	14,93%	15	11,28%	34	24,29%	62	16,76%
Współprowadzenie zajęć przez minimum dwóch nauczycieli / pracowników	1	3,33%	7	10,45%	3	2,26%	5	3,57%	16	4,32%

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach. Raport z badań.

Brak przygotowania merytorycznego realizatorów wewnętrznych (szkolnych)	2	6,67%	26	38,81%	36	27,07 %	44	31,43%	108	29,19%
Zbyt niskie wynagrodzenie (na poziomie 24-27 złotych „na rękę” za godzinę dydaktyczną)	19	63,33%	19	28,36%	55	41,35 %	55	39,29%	148	40,00%
Brak dostępnych pomieszczeń do prowadzenia zajęć	11	36,67%	28	41,79%	28	21,05 %	29	20,71%	96	25,95%
Prowadzenie zajęć poza pensum / poza etatem	8	26,67%	21	31,34%	26	19,55 %	50	35,71%	105	28,38%
Termin składania wniosków we wrześniu	1	3,33%	3	14,93%	10	7,52%	11	7,86%	25	6,76%
Termin składania wniosków w okresie wakacyjnym	3	10,00%	16	23,88%	50	37,59 %	29	20,71%	98	26,49%
Brak znajomości systemu Witkac.pl	6	20,00%	27	40,30%	50	37,59 %	47	33,57%	130	35,14%
Brak zgody dyrektora na prowadzenie takich i podobnych projektów (dla kategorii łącznie: wychowawca/nauczyciel oraz psycholog/pedagog)	2	0,66%	4	1,33%	1	0,33%	0	0,00%	7	2,33%
Brak nauczycieli chętnych do przygotowania lub przeprowadzenia programu (dla kategorii: dyrektor/wicedyrektor/osoba zarządzająca placówką)	1	1,45%	14	20,29%	5	7,25%	4	5,80 %	24	34,78%
Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej	15	50,00%	28	41,79%	61	45,86 %	78	55,71%	182	49,19%
Brak potrzeby realizowania programów profilaktycznych w placówce	0	0,00%	3	4,48%	3	2,26%	2	1,43%	8	2,16%
Duża rotacja kadry nauczycielskiej	1	3,33%	13	19,40%	3	2,26%	5	3,57%	22	5,95%
Trudność w przygotowaniu adekwatnego programu dla nowych uczniów / pierwszych klas	0	0,00%	3	4,48%	10	7,52%	12	8,57%	25	6,76%
Brak możliwości zgłoszenia programu dla grup przedszkolnych niższych niż „zerówki”	2	6,67%	33	49,25%	4	3,01%	1	0,71%	40	10,81%
Brak zgody rodziców na prowadzenie zajęć profilaktycznych z tematów, które szkoła ocenia jako najbardziej potrzebne	3	10,00%	7	10,45%	15	11,28 %	8	5,71%	33	8,92%
nadużycia seksualne i sygnały ich dotyczące	0	0,00%	2	2,99%	12	9,02%	9	6,43%	23	6,22%
inne	1	3,33%	1	1,49%	1	0,75%	0	0,00%	3	0,81%

Tabela 9. Przeszkody a rodzaj placówki

Biorąc pod uwagę popularność odpowiedzi ze względu na rodzaj instytucji, możemy dostrzec, że jako przeszkody najczęściej postrzegane są:

a) Sumarycznie:

- a. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 182 respondentów, tj. 49,19% wszystkich respondentów)
- b. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 148 respondentów, tj. 40,00% wszystkich respondentów)
- c. Brak znajomości systemu Witkac.pl (odpowiedź wybrana przez 130 respondentów, tj. 35,14% wszystkich respondentów)

Można jednocześnie stwierdzić, że punkty a. oraz b. wiążą się ze sobą, jako że opracowanie oraz realizacja rozbudowanych, bardziej kompleksowych programów może okazać się trudne do pogodzenia z innymi obowiązkami w ramach pracy etatowej, a realizacja ich poza pensów (w przypadku realizatorów wewnętrznych) nie jest satysfakcjonująca pieniądze.

Jeśli chodzi natomiast o postrzeganie poszczególnych przeszkód z podziałem na rodzaj instytucji, najpopularniejsze odpowiedzi kształtują się w poniższy sposób:

b) Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne:

- a. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 19 respondentów, tj. 63,33% respondentów reprezentujących poradnie);
- b. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 15 respondentów, tj. 50,00% respondentów reprezentujących poradnie);
- c. Brak dostępności pomieszczeń do prowadzenia zajęć (odpowiedź wybrana przez 11 respondentów, tj. 36,67% respondentów reprezentujących poradnie).

c) Przedszkola:

- a. Brak możliwości zgłoszenia programu dla grup przedszkolnych niższych niż „zerówki” (odpowiedź wybrana przez 33 respondentów, tj. 49,25% respondentów reprezentujących przedszkola);
- b. Brak dostępnych pomieszczeń do prowadzenia zajęć (odpowiedź wybrana przez 28 respondentów, tj. 41,79% respondentów reprezentujących przedszkola);
- c. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 28 respondentów, tj. 41,79% respondentów reprezentujących przedszkola).

d) Szkoły podstawowe:

- a. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 61 respondentów, tj. 45,86% respondentów reprezentujących szkoły podstawowe);
- b. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 55 respondentów, tj. 41,35% respondentów reprezentujących szkoły podstawowe);
- c. Brak znajomości systemu Witkac.pl (odpowiedź wybrana przez 50 respondentów, tj. 37,59% respondentów reprezentujących szkoły podstawowe);
- d. Termin składania wniosków w okresie wakacyjnym (odpowiedź wybrana przez 50 respondentów, tj. 37,59% respondentów reprezentujących szkoły podstawowe).

e) Szkoły ponadpodstawowe:

- a. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 78 respondentów, tj. 55,71% respondentów reprezentujących szkoły ponadpodstawowe);

- b. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 55 respondentów, tj. 39,29% respondentów reprezentujących szkoły ponadpodstawowe);
- c. Prowadzenie zajęć poza pensum / poza etatem (odpowiedź wybrana przez 50 respondentów, tj. 35,71% respondentów reprezentujących szkoły ponadpodstawowe).

Biorąc pod uwagę dominanty odpowiedzi, można zauważyć, że niezależnie od rodzaju placówki, dostrzegane są bardzo podobne problemy. Chociaż kolejność ze względu na popularność odpowiedzi zmienia się, to wciąż powtarzane są zwłaszcza punkty dotyczące zbyt dużej ilości obowiązków w ramach etatu oraz zbyt niskiego wynagrodzenia za prowadzenie zajęć profilaktycznych poza pensum.

Na podstawie tych informacji można zauważyć zgodność respondentów w temacie przeciążenia ze względu na ilość obowiązków. Rozbudowane programy mogłyby nie mieścić się w typowej pracy etatowej, a próby realizacji mogłyby odbić się na systematyczności, kompleksowości oraz „wielkości” programu. Tym samym, uwzględniając szkolny obowiązek prowadzenia zajęć profilaktycznych, pojawia się konflikt i ryzyko w postaci prowadzenia takiej profilaktyki, która nie będzie zbyt angażująca i będzie pochłaniać niewielkie zasoby wszelkiego rodzaju, gdyż inne, obiektywnie lepsze działania (systematyczne, realizowane przez pracowników szkoły, kompleksowe, dotyczące różnych grup odbiorców) musiałyby zostać przynajmniej częściowo realizowane poza pensum, a takie przeniesienie aktywności poza typowy czas pracy, wiąże się z niezadowalającymi zarobkami, co niewątpliwie może wpłynąć na motywację. To prowadzi jednak do zamkniętego koła, gdyż w alternatywie szkoły mogą decydować się na „dostateczne” prowadzenie profilaktyki, lub z wykorzystaniem realizatorów zewnętrznych, co w większość przypadków nie pokrywa się z rekomendacjami dotyczącymi tego, by profilaktyka prowadzona była przez osoby z danego środowiska (tutaj szkoły) – osoby, która zna specyfikę funkcjonowania danej placówki, problemów z którymi się spotyka, idiosynkrazji poszczególnych uczniów, ich potencjałów oraz deficytów.

Oczywiście, tabela wskazuje także inne, dodatkowe przeszkody, które mogą wpływać na motywację realizatorów. Szczególnym przypadkiem są przedszkola, które mogłyby prowadzić zajęcia profilaktyczne (choćby dotyczące higieny psychicznej, emocji, et cetera) natomiast o dofinansowanie mogą starać się instytucje dla co najmniej klas zerowych, co uniemożliwia ubieganie się o wsparcie finansowe dla zajęć dotyczących młodszych dzieci.

Inną przeszkodą, która może prowadzić do blokowania zajęć jest brak pomieszczeń do realizacji programów oraz poczucie nieprzygotowania do prowadzenia zajęć, jednakowoż obie te przeszkody mogą być zmniejszane przez (kolejno) odpowiednie przygotowanie programu (i przeniesienie niektórych programów do nowych przestrzeni, niedalekich szkole) oraz dalsze organizowanie różnego rodzaju szkoleń, warsztatów, konferencji dla nauczycieli, wychowawców, pedagogów i psychologów szkolnych. Takie wydarzenia doszkalające mają miejsce, widać jednak, że wymagane jest kontynuowanie stwarzania okazji na poziomie gminy do zdobywania nowej wiedzy, wymiany doświadczeń, tworzenia odpowiednich materiałów informacyjnych i naukowych.

Należy przyjrzeć się także dominantom w odpowiedziach respondentów z podziałem na stanowisko, co pozwoli na porównanie perspektyw nie tylko względem odpowiedzi z podziałem na rodzaj placówki, ale także na porównanie opinii pomiędzy różnymi grupami pracowników – specjalistów:

Diagnoza zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach. Raport z badań.

	Dyrektor/wice-dyrektor/osoba zarządzająca placówką		Wychowawca/nauczyciel		Psycholog/Pedagog		Wszystkich odpowiedzi	
Realizowanie programu przez minimum 3 miesiące	8	11,59%	21	9,68%	17	20,24%	46	12,43%
Prowadzenie zajęć grupowych minimum raz w tygodniu	14	20,29%	26	11,98%	22	26,19%	62	16,76%
Współprowadzenie zajęć przez minimum dwóch nauczycieli / pracowników	5	7,25%	10	4,61%	1	1,19%	16	4,32%
Brak przygotowania merytorycznego realizatorów wewnętrznych (szkolnych)	24	34,78%	71	32,72%	13	15,48%	108	29,19%
Zbyt niskie wynagrodzenie (na poziomie 24-27 złotych „na rękę” za godzinę dydaktyczną)	29	42,03%	73	33,64%	46	54,76%	148	40,00%
Brak dostępnych pomieszczeń do prowadzenia zajęć	25	36,23%	43	19,82%	28	33,33%	96	25,95%
Prowadzenie zajęć poza pensum / poza etatem	21	30,43%	61	28,11%	23	27,38%	105	28,38%
Termin składania wniosków we wrześniu	29	42,03%	38	17,51%	31	36,90%	98	26,49%
Termin składania wniosków w okresie wakacyjnym	6	8,70%	15	6,91%	5	5,95%	26	7,03%
Brak znajomości systemu Witkac.pl	22	31,88%	94	43,32%	11	13,10%	127	34,32%
Brak zgody dyrektora na prowadzenie takich i podobnych projektów (dla kategorii: wychowawca/nauczyciel oraz psycholog/pedagog)	-	-	6	2,76%	2	2,38%	8	5,14%
Brak nauczycieli chętnych do przygotowania lub przeprowadzenia programu (dla kategorii: dyrektor/wicedyrektor/osoba zarządzająca placówką)	24	34,78%	-	-	-	-	24	34,78%
Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej	22	31,88%	113	52,07%	47	55,95%	182	49,19%
Brak potrzeby realizowania programów profilaktycznych w placówce	3	4,35%	2	0,92%	-	-	5	1,35%
Duża rotacja kadry nauczycielskiej	10	14,49%	11	5,07%	2	2,38%	23	6,22%
Trudność w przygotowaniu adekwatnego programu dla nowych uczniów / pierwszych klas	2	2,90%	18	8,29%	5	5,95%	25	6,76%
Brak możliwości zgłoszenia programu dla grup przedszkolnych niższych niż „zerówki”	21	30,43%	17	7,83%	3	3,57%	41	11,08%
Brak zgody rodziców na prowadzenie zajęć profilaktycznych z tematów, które szkoła ocenia jako najbardziej potrzebne	8	11,59%	18	8,29%	7	8,33%	33	8,92%

Brak chęci z mojej strony do bycia realizatorem tego typu działań	-	-	22	10,14%	1	1,19%	23	6,22%
inne	3	4,35%	4	1,84%	1	1,19%	8	2,16%

Tabela 10. Przeszkody a stanowisko

Przechodząc bezpośrednio do odpowiedzi podzielonych (dane sumaryczne są bowiem identyczne jak odpowiedzi sumaryczne wskazane w poprzedniej tabeli).

- a) Dyrektor / Wicedyrektor / Osoba zarządzająca placówką:
 - a. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 29 respondentów, tj. 42,03% respondentów reprezentujących grupę dyrektorów, wicedyrektorów, osób zarządzających placówką);
 - b. Termin składania wniosków we wrześniu (odpowiedź wybrana przez 29 respondentów, tj. 42,03% respondentów reprezentujących grupę dyrektorów, wicedyrektorów, osób zarządzających placówką);
 - c. Brak dostępnych pomieszczeń do prowadzenia zajęć (odpowiedź wybrana przez 25 respondentów, tj. 36,23% respondentów reprezentujących grupę dyrektorów, wicedyrektorów, osób zarządzających placówką).
- b) Wychowawca / Nauczyciel:
 - a. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 113 respondentów, tj. 52,07% respondentów reprezentujących grupę wychowawców i nauczycieli);
 - b. Brak znajomości systemu Witkac.pl (odpowiedź wybrana przez 94 respondentów, tj. 43,32% respondentów reprezentujących grupę wychowawców i nauczycieli);
 - c. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 73 respondentów, tj. 33,64% respondentów reprezentujących grupę wychowawców i nauczycieli).
- c) Pedagog / Psycholog szkolny:
 - a. Zbyt dużo obowiązków w ramach pracy etatowej (odpowiedź wybrana przez 47 respondentów, tj. 55,95% respondentów reprezentujących grupę pedagogów i psychologów szkolnych);
 - b. Zbyt niskie wynagrodzenie (odpowiedź wybrana przez 46 respondentów, tj. 54,76% respondentów reprezentujących grupę wychowawców i nauczycieli);
 - c. Termin składania wniosków we wrześniu (odpowiedź wybrana przez 31 respondentów, tj. 36,90% respondentów reprezentujących grupę wychowawców i nauczycieli).

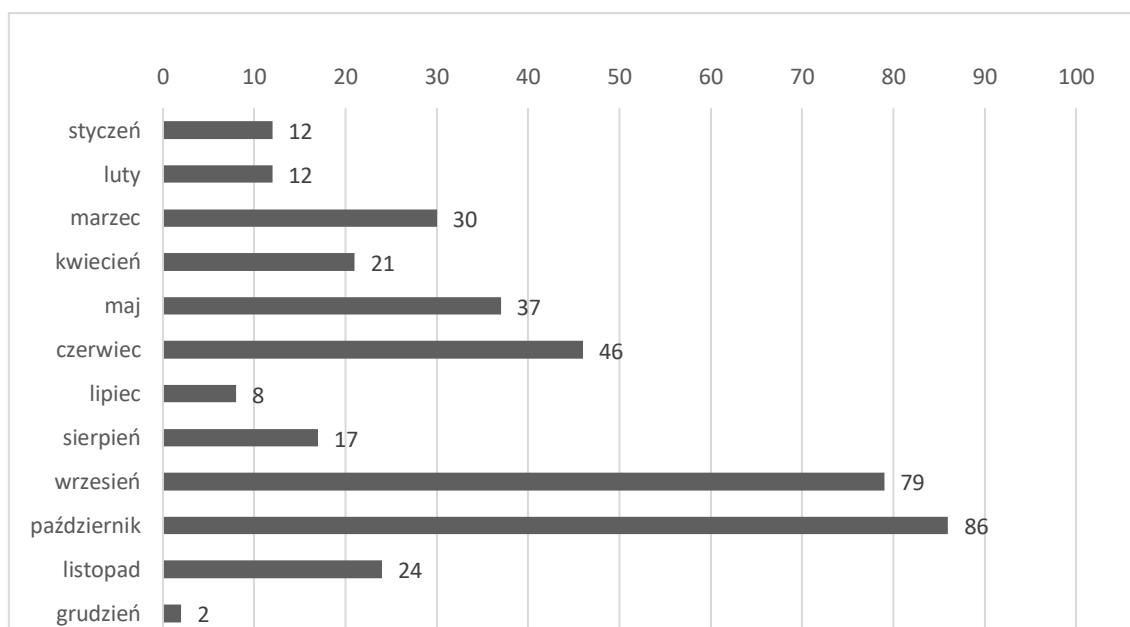
Także i tutaj dominanty są zbliżone, orientujące się wokół przeładowania respondentów obowiązkami oraz zbyt niskim wynagrodzeniem za prowadzenie zajęć poza pensum. Widać jednocześnie tendencje u dyrektorów względem dostrzegania przeszkód organizacyjnych, a u nauczycieli i wychowawców niedostateczną znajomość systemu Witkac.pl. Sugerować to może podkreślanie podczas komunikacji, że w opracowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień i składanie wniosków mogą być zaangażowani także poszczególni wychowawcy, którzy nierzadko znajdują się w centrum ewentualnych problemów, konfliktów, gdyż to bezpośrednio pod nich podlegają poszczególne klasy, czy grupy. Dodatkowo, to także oni powinni mieć umożliwione uczestnictwo w szkoleniach z przygotowania i składania wniosków o dofinansowanie za użyciem systemu Witkac.pl.

Szkolenia dotyczące tak i kwestii merytorycznych, jak i wymogów formalnych odbywają się w ramach działań instytucji gminnych. Przygotowywane są także odpowiednie materiały. Odpowiedzi nauczycieli wskazują jednak, że potrzebne jest także wsparcie, które umożliwi im lepsze i częstsze angażowanie się w takie działania i wzrost wiedzy w tym zakresie, by także i ta grupa – poza osobami decyzyjnymi w placówce, pedagogami, psychologami – mogła w razie pojawienia się chęci, pomysłu, czy inspiracji, aktywnie budować i realizować programy, czy składać wnioski.

W ramach przeszkód poruszana jest także kwestia dotycząca najbardziej dogodnego terminu składania wniosków o dofinansowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień. Pojawiają się tu różne czynniki, na które należy zwrócić uwagę.

Termin składania wniosków o dofinansowanie jest istotny, gdyż to także on niejako uwarunkowuje realizację: terminy przeprowadzania programów, czas wyników / otrzymania środków (przy pozytywnej ocenie wniosku), czas na wydatkowanie środków, et cetera. Z drugiej jednak strony są takie miesiące, które nie sprzyjają przygotowaniu składaniu wniosków – np. miesiące wakacyjne, kiedy to funkcjonowanie szkoły przebiega zupełnie inaczej, niż poza tym okresem. Co jednak za tym idzie, przenosząc terminy składania np. na wrzesień, niemożliwe będzie korzystanie ze środków od samego początku roku, gdyż wnioski będą natenczas dopiero przygotowywane. Przeprowadzając nabór przed wakacjami, szkoła musiałaby jednak opracować programy bez wiedzy o specyfice nowych uczniów, którzy po wakacjach rozpoczną swoją edukację w placówce. Natomiast przeprowadzając nabór w późniejszych miesiącach (np. listopadzie, grudniu) także ogranicza czasowe wykorzystanie ewentualnego dofinansowania, gdyż organizacja roku szkolnego nie będzie przebiegała równoległe z korzystaniem z takowych środków.

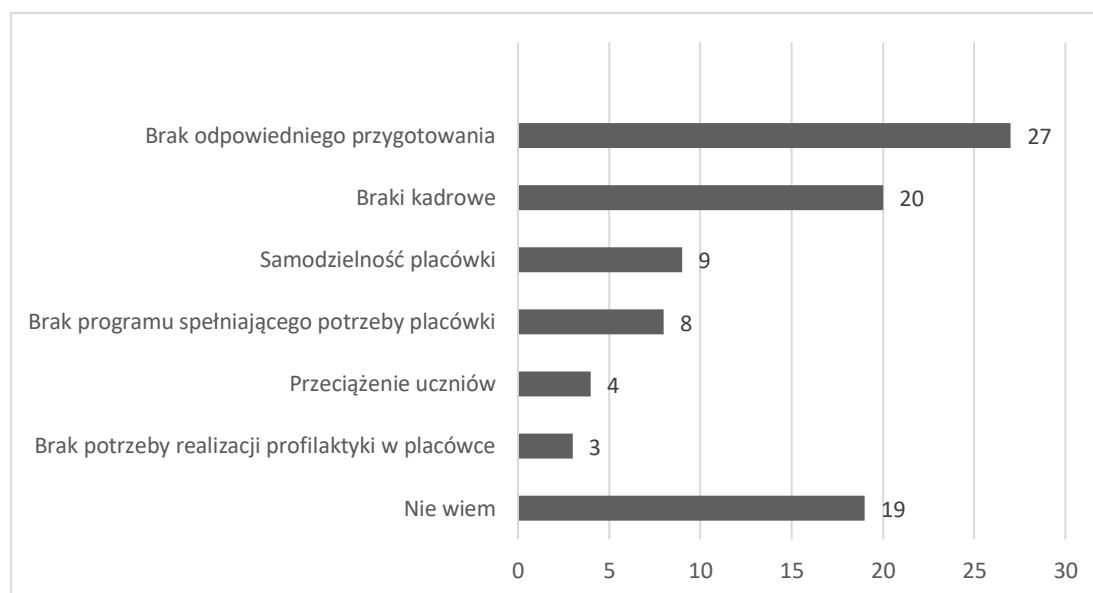
W celu poznania opinii respondentów, pracownicy placówek oświatowych zostali poproszeni o wskazanie najbardziej dogodnego terminu. Poniższy wykres przedstawia odpowiedzi na to pytanie:

Wykres 8. Preferowane miesiące składania wniosku o dofinansowanie SPPU

Biorąc pod uwagę powyższe wyniki, pracownicy oświaty za najbardziej dogodne miesiące naboru wskazują (w kolejności natężenia preferencji) październik oraz wrzesień. Jako, że są to miesiące graniczące ze sobą, najbardziej odpowiednim mógłby okazać się przełom wskazanych miesięcy.

Nietypowym wydaje się fakt, że znacząca część respondentów, którzy przyznali, że placówka w której pracują nie składała wniosku o dofinansowanie SPPU nie wiedziała, czemu taka decyzja została podjęta. W ramach odpowiedzi na to pytanie respondenci posiadali możliwość swobodnej odpowiedzi, jednakże odpowiedzi oscylowały wokół kilku głównych myśli, co przedstawia poniższy wykres:

Wykres 9. Odpowiedzi na pytanie: Według Pana / Pani opinii, z jakiego powodu placówka nie ubiegała się o dofinansowanie działań w ramach Szkolnego Programu Profilaktyki Uzależnień (SPPU) przez system Witkac.pl? (n=90)

Tak więc w odpowiednie kategorie wpisywane były poszczególne odpowiedzi:

- Brak odpowiedniego przygotowania – w tę kategorię wpisują się odpowiedzi dotyczące tak i brak przygotowania merytorycznego, jak i organizacyjnego; przykładowo, znaleźć w niej można wypowiedzi zorientowane na wykazywanie niedostatecznej wiedzy z zakresu profilaktyki uzależnień oraz zachowań ryzykownych, jak i brak odpowiedniej wiedzy z zakresu składania wniosków, obsługi systemu Witkac.pl;
- Braki kadrowe – w tę kategorię wpisywać się będą braki zarówno wynikające z fizycznego niedoboru osób, ale także z przeciążenia obowiązkami i niemożnością pogodzenia zadań w ramach etatu;
- Samodzielność placówki – w tej kategorii mieszczą się wszystkie odpowiedzi orientujące się wokół stwierdzeń i zapewnień o samodzielnej realizacji wymaganych działań profilaktycznych: bieżącego reagowania na potrzeby oraz korzystanie jedynie z istniejących już w placówce zasobów (osób, materiałów, programów);

- Brak programu spełniającego potrzeby placówki – w tej kategorii mieszczą się wszystkie stwierdzenia wskazujące, że obecna oferta z zakresu programów profilaktyki uzależnień (np. programów rekomendowanych, których realizację także można uwzględniać w ramach projektowanego SPPU) nie spełnia wymogów dostrzeganych przez pracowników placówki (np. nie obejmuje grupy wiekowej lub uczniów ze SPE);
- Przeciążenie uczniów – do tejże kategorii zaklasyfikowane zostały wszystkie wypowiedzi dotyczące np. zbyt dużej liczby istniejących już zajęć oraz zobowiązań, które wymagają od uczniów aktywności i pracy; kategoria ta więc skupia się na niechęci do generowania nowych działań, które mogłyby uczniów w jakiś sposób obciążać;
- Brak potrzeby realizacji profilaktyki w placówce – ta kategoria mieści w sobie wszystkie odpowiedzi respondentów, które wskazują na brak potrzeby do tego, by prowadzić specjalne, nowe, rozbudowane działania profilaktyczne w instytucji, w której pracują;
- Nie wiem – w obrębie tej kategorii mieszczą się wszystkie wypowiedzi wskazujące na brak wiedzy, czy pewności respondentów dlaczego ich placówka nie ubiegała się o dofinansowanie.

Oczywiście w ramach kategorii „nie wiem” pojawiać się będą odpowiedzi motywowane sytuacyjnie – np. odpowiedź tę będą wybierać także osoby, które pracują krócej w danej placówce. Jednakże sytuacje niewiedzy można postrzegać jako przeszkodę do prowadzenia działań oraz składania wniosków. Trudno bowiem mówić o nauce przez doświadczenie, czy uczenie się na przeszłych działaniach i projektach przy jednoczesnym braku wiedzy o nich. Odpowiedzią na taką przeszkodę mogłyby okazać się systematyczne spotkania wewnątrz instytucji, które pozwoliłyby na lepsze poznanie formalnych aspektów pracy danej placówki, oraz zapewniłyby określoną przestrzeń do wymiany doświadczeń pomiędzy wszystkimi członkami kadry. Oczywiście do pewnej wymiany doświadczeń dochodzi już chociażby podczas spotkań i szkoleń kadry, jednakże sprzyjające mogłoby okazać się wyznaczenie pewnego wycinka spotkania skupiającego się na danej wymianie doświadczeń – np. tuż przed otwarciem naboru wniosków o dofinansowanie SPPU.

Kolejną przeszkodą może być niejednocilne rozumienie profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych. Dotyczy to zresztą nie tylko szkół, lecz całości społeczeństwa. Kultura i historia niejako dokładają swój ciężar do kwestii rozumienia tej części oddziaływań społecznych, podczas gdy wciąż pojawiają się nowe dane, podejścia, nurty i opracowania w prowadzeniu profilaktyki. Najlepszym przykładem jest przejście do profilaktyki pozytywnej, skupiającej się na czynnikach chroniących, tworzeniu okazji do rozwoju umiejętności społecznych, ale także intrapersonalnych. To także odejście od strategii bazujących na straszeniu, a raczej skupianie się na adekwatnym reagowaniu, wzmacnianiu pozytywnych postaw, rozwoju krytycznego myślenia oraz analizy. Ale to nie jedyne zmiany. Coraz silniej pisze się bowiem o wspieraniu profilaktyki realizowanej przez realizatorów wewnętrznych (nauczycieli, wychowawców z danej placówki) co pozwala na korzystanie z istniejącej już relacji nauczyciel-uczeń oraz znajomości środowiska i sposobów funkcjonowania danej instytucji, dzielnicy, rodzin. Między innymi o takich cechach pisze w swoich broszurach i dokumentach Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii (w tym wypadku w broszurze „Standardy profilaktyki”). To jednak nie jedyne rekomendacje. Wspomniane w ramach tak i raportu, jak i samego badania są także warunki czasowe, które wiążą się z czasem okresem realizacji. Wprowadzenie systematyczności i długoterminowości także posiada diametralnie większe znaczenie od wydarzeń akcyjnych, które nierzadko pozostawiają pewne wrażenie, jednakowoż nie utrzymuje się one wraz z mijaniem kolejnych dni i tygodni.

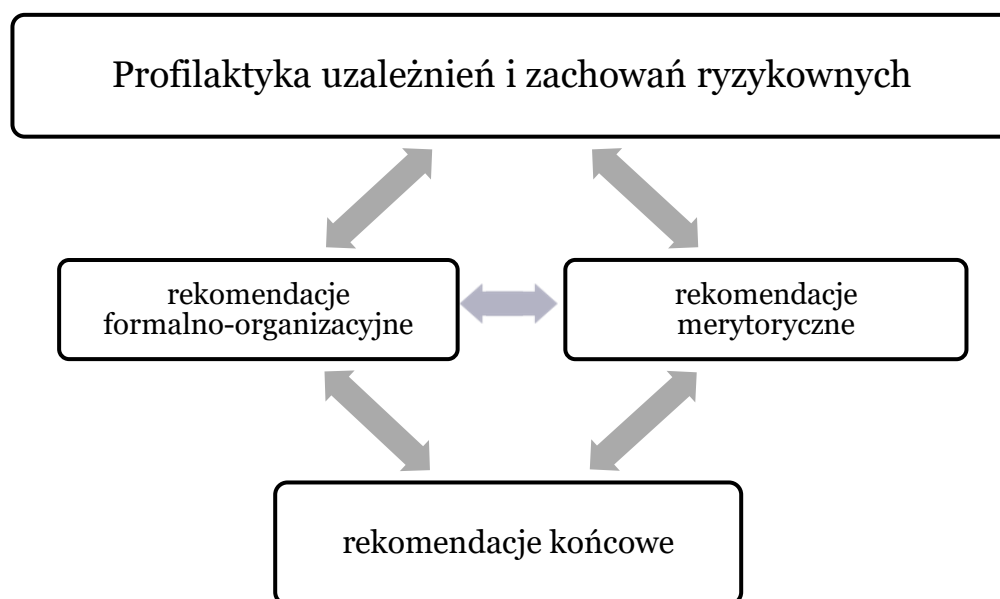
Także i respondenci pytani byli o preferencje względem sposobów realizacji (przez jakich realizatorów; o systematyczność / akcyjność działań). Odpowiedzi wskazały, że w grupie 370 respondentów ciężko mówi o jednolitości głosów. Widoczne były pewne dominanty (np. poparcie dla realizatorów

zewnątrznych – 47,8% głosów – oraz systematyczności działań – 47,6%) jednakże dostrzec można potrzebę dalszego przekazywania rekomendacji, wyników badań oraz przeprowadzania rzeczowych i angażujących rozmów, które to mogłyby umożliwić jeszcze większy wzrost świadomości w materii rekomendacji ze strony instytucji specjalistycznych co do prowadzenia działań i aktywności profilaktycznych.

Rekomendacje

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe dane, analizy oraz dominujące strategie realizacji profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych należy wskazać rekomendacje, które skupiać się będą tak i na kwestiach merytorycznych i formalno-organizacyjnych.

Niektóre z rekomendacji i prób odpowiedzi na potrzeby i problemy nakreślane już były w poprzednich częściach raportu, lecz w celu zachowania komplementarności, rekomendacje te mogą powtórzyć się także w ramach niniejszej części.

Wykres 10. Rekomendacje

Całość zostanie zwieńczona rekomendacjami końcowymi, uzupełniającymi formalno-organizacyjne i merytoryczne.

A. Rekomendacje formalno-organizacyjne

Nawet posiadając najlepsze przeszkolenie, aktualną wiedzę oraz doświadczenie w obszarze znajomości panujących dyskursów, musimy – jako specjaliści ds. profilaktyki, nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, psycholodzy – w swej pracy pamiętać o kwestiach organizacyjnych. To także one mogą wpływać na skuteczność realizowanych programów oraz to, czy dotrą one do osób, które najbardziej potrzebują wsparcia oraz zmiany jakości swojego życia. Z tego powodu, kreując kompleksową profilaktykę, musimy w naszych działaniach uwzględniać usprawnienia formalne i organizacyjne.

Jedną z bardziej drażliwych, a jednocześnie istotnych kwestii organizacyjnych oraz poruszanych przez (potencjalnych) realizatorów programów profilaktycznych w szkole jest temat **wysokości wynagrodzenia**. W ramach wniosku o dofinansowanie realizacji programów profilaktyki uzależnień można uwzględniać wynagrodzenie dla realizatorów wewnętrznych – oczywiście zakładając, że praca wykonywana jest poza pensum oraz wychodzi poza typowy zakres obowiązków danego pracownika. Stawki oferowane nauczycielom-realizatorom wewnętrznym mogą być na różnym poziomie. Jako punkt odniesienia, w ankiecie wskazana została kwota 24-27 złotych netto za godzinę dydaktyczną. Kwota ta – jak wskazują wyniki ankiety – postrzegana jest jako niezadowalająca. Według respondentów zadowolające byłyby stawki 50 zł (mediana) – 60 zł (średnia) netto za godzinę dydaktyczną. W celu stworzenia pewnej możliwości odniesienia, przyjrzeć się można rekomendacjom Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA):

- zajęcia profilaktyczne dla młodzieży – wynagrodzenie 30–75 zł (tj. około 19-48 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy zlecenia, lub 25-62 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy o dzieło | średnia kolejno: 33,50 zł netto oraz 43,50 zł netto za godzinę dydaktyczną, zależnie od umowy);
- zajęcia opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym – wynagrodzenie 25–40 zł (tj. około 16-25 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy zlecenia, lub 21-33 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy o dzieło);
- zajęcia socjoterapeutyczne – wynagrodzenie 35–70 zł (tj. około 22-45 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy zlecenia, lub 29-58 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy o dzieło | średnia kolejno: 33,50 zł netto oraz 43,50 zł netto za godzinę dydaktyczną, zależnie od umowy)

Wykazuje to, że o ile wartości minimalne kwot, do których odnosili się respondenci są wyższe od minimalnych wskazanych przez PARPA, to nie pozostawiają wiele możliwości do dalszego stopniowania wynagrodzenia w zależności od innych czynników. Jednakże należy skupić się jeszcze na jednej kwestii wynikającej z taryfikatora PARPA – działania ujęte w SPPU wymagają bardziej rozbudowanych aktywności, niż zajęcia opiekuńczo wychowawcze. Aktywności profilaktyczne wpisywane w SPPU mają bowiem być jak najbardziej zintensyfikowane, poparte diagnozą danego środowiska. Ponadto mają wychodzić poza opiekę, a orientować się raczej wokół różnego rodzaju treningów (kompetencji, umiejętności), rozwoju, zdobywania doświadczenia i rozbudzaniu potencjału. Jeżeli więc zajęcia i treningi organizowane w ramach SPPU mają wychodzić poza obszar zajęć opiekuńczo-wychowawczych, a stawka miałaby to odzwierciedlać, prezentowałaby się ona 41-75 zł brutto za godzinę dydaktyczną - tj. około 26-48 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy zlecenia, lub 34-62 zł za godzinę dydaktyczną w przypadku umowy o dzieło | średnia kolejno: 37 zł netto oraz 48 zł netto za godzinę dydaktyczną, zależnie od umowy. Są to kwoty o wiele bliższe kwocie wskazanej jako preferowana przez respondentów od kwoty wskazanej w badaniu. To właśnie tę kwotę na obecny rok można wskazać jako zbliżającą się w kierunku oczekiwań realizatorów wewnętrznych. Oczywiście, co także wskazane jest w taryfikatorze PARPA, kwoty mogą zmieniać się w zależności od liczebności grupy, kwalifikacji, liczby zajęć, co sugeruje, że kwoty te, przy zadaniach trudniejszych, a nawet krytycznie

ważnych, strategicznych, mogą zostać podnoszone. Kwestia wynagrodzeń powinna być dalej monitorowana, zderzana ze zmianami w materii inflacji oraz usprawniania w celu zwiększania jakości profilaktyki, a tym samym życia odbiorców programów.

Kolejną rekomendacją organizacyjną jest **wprowadzenie pozafinansowych form wynagrodzenia, jako uzupełniających formy finansowe**. Prowadzenie działań profilaktycznych wymaga dobrze zaplanowanych działań, odpowiadających na standardy i potrzeby XXI wieku. Nierzadko wiąże się do z potrzebą doszkalania, rozwoju, rzetelnej analizy rzeczywistości – tak i na poziomie szkoły, jak i gminy, czy Polski. To także rozeznanie w nowych i rekomendowanych programach z obszaru profilaktyki uzależnień, zachowań ryzykownych i zdrowia psychicznego. Biorąc pod uwagę wymagania, jakie stawiane są nowej profilaktyce i realizatorom, rekomenduje się wspieranie pozafinansowych form wynagrodzenia jako uzupełniających wynagrodzenie finansowe, w celu budowania satysfakcji i zadowolenia z prowadzonych działań. Przez pozafinansowe formy rozumieć tu można np.: zaświadczenia gminne (np. dla osób biorących udział w składaniu wniosków o dofinansowanie SPPU i realizację kompleksowej profilaktyki), wyróżnienia dla działaczy-profilaktyków wyróżniających się szczególnym zaangażowaniem, wyróżnienia podczas wydarzeń profilaktyczno-edukacyjnych (w ramach nowego, dedykowanego temu celowi wydarzenia, lub w ramach istniejących, znanych wydarzeń gminnych), dodatkowe wsparcie organizacyjne, inne działania mające na celu budowanie adekwatnego zadowolenia z pracy tak i u realizatorów, jak i odbiorców działań. Dodatkowo można stosować także inne, gminne formy finansowe, np. bony, wejściówki do instytucji lokalnych (np. muzeów, teatrów, kin czy innych instytucji edukacyjno-kulturalnych). Łączenie finansowych, pozafinansowych i innych form wynagrodzenia pozwoli zarówno na skupienie się nauczycieli i wychowawców na pozytywnym oddziaływaniu na uczniów i mieszkańców tak i w ramach pensum, jak i poza nim. To szczególnie istotne w XXI wieku, który przynosi wiele transformacji w myśleniu o zdrowiu, relacjach. To także czas nowych wyzwań globalnych (np. w związku z COVID-19), czy zmian w zapotrzebowaniu na różne umiejętności (np. spowodowanych zmianami technologicznymi). Dlatego ciągły rozwój, aktualizacja wiedzy, sieciowanie, wymiana doświadczeń stały się czymś niemalże obowiązkowym. Jeśli – jako gmina – chcemy, by nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, psychologowie szkolni brali pod uwagę wszystkie nowe konteksty, badania, programy, musimy zapewniać im zasoby, które będą im na to pozwalały.

Następną rekomendacją organizacyjną jest **wspieranie w organizacji pracy i pozyskiwania zasobów**. Jak zostało opisane powyżej, nowa profilaktyka to bardzo zróżnicowane działania wymagające wielu umiejętności, energii i czasu. Z tego powodu potrzebnym może okazać się udzielanie wsparcia z zakresu organizacji pracy, działań i czasu nauczycieli – zwłaszcza tym, którzy najdotkliwiej doświadczają przeciążenia różnymi zadaniami.

Bardzo duża część respondentów wskazuje na przeciążenie, które prowadzić może nie tylko do spadku motywacji, ale nawet wypalenia zawodowego osób, które jak nikt inny mogłyby realizować działania profilaktyczne w placówce. Odpowiedź na tę potrzebę może być szczególnie trudna, jednakże udzielanie wsparcia (potencjalnym) realizatorom profilaktyki ze strony gminy, dyrektorów i różnych instytucji gminnych może okazać się strategicznie ważne, jeśli ludzie ci mają w dalszym czasie działać na rzecz uczniów, rodziców, mieszkańców Gdyni i nie tylko.

Pamiętając o istotności sieciowania, wymiany doświadczeń, tworzenia banków pomysłów oraz dobrych praktyk, ważne jest także, aby zachęcić do **instytucjonalnych i międzyinstytucjonalnych okazji do rozmowy o profilaktyce i zdrowiu**. Stąd ważne jest organizowanie wydarzeń (tak i w samych szkołach, poradniach, jak i poza tymi dwoma typami instytucji), które orientować się będą wokół tematyki profilaktyki uzależnień. Wokół profilaktyki bardzo często skupiają się pedagodzy i psychologowie

szkolni, należy jednak pamiętać, że realizatorami mogą (a często nawet powinni) być także nauczyciele i wychowawcy. Wydarzenia skupiające się na profilaktyce pozwoliłyby na dyskusję pomiędzy tymi grupami pracowników i wspólne planowanie działań. To nierzadko wychowawcy najlepiej znają sytuacje swoich podopiecznych, sympatie i antypatie, ich przemyślenia, fascynacje i niepokoje. To czyni z wychowawców i nauczycieli przedmiotowych bardzo ważny zasób, który należy uwzględnić - zapraszać ich na szkolenia z programów, na spotkania zorientowane na dofinansowanie profilaktyki / SPPU. Jednocześnie, w przypadku wychowawców i nauczycieli, spotkania takie mogą okazać się idealną okazją do sieciowania, poznania innych nauczycieli i wychowawców, którzy zmagają się z podobnymi problemami zawodowo-wychowawczymi i wspólnego poszukiwania rozwiązań tych problemów.

Tworzenie takich wewnątrz- i międzyinstytucjonalnych spotkań to także okazja do solidaryzowania się pracowników oświaty w rozwoju, wspieraniu uczniów i poprawy ich dobrostanu. To jednak nie wszystko. Jest to także możliwy sposób na walkę z poczuciem wyobcowania w prowadzeniu działań profilaktycznych. To szansa na poznanie innych nauczycieli, którzy organizują te same szkolenia rekomendowane, czy podobne działania, a tym samym szansa na to, by wymienić się opiniami. Działając bowiem w konkretnej strukturze (np. danego programu rekomendowanego) budujemy pewne przemyślenia oraz osobiste sposoby rozumienia sytuacji. Spotkania realizatorów to tym samym szansa na podzielenie się tymi myślami, wewnętrzne poukładanie wniosków, oraz zwiększenie świadomości w prowadzeniu działań, możliwych efektów różnego rodzaju aktywności.

Oczywiście realizacja powyższej rekomendacji powinna odbywać się przy **międzyinstytucjonalnym wsparciu** instytucji pomocowych. Na poziomie gminy działają bowiem różne organizacje miejskie i pozarządowe, których ważnymi celami jest aktualizowanie wiedzy i strategii działania w obszarze profilaktyki uzależnień, zachowań ryzykownych, zdrowia psychicznego, świadomości prawnej. Instytucje te już obecnie pomagają placówkom oświatowym, na co wskazują dane zawarte w badaniu. Rekomenduje się, by właśnie takie wspólne działanie i udzielanie wsparcia nauczycielom trwało, a także wzbogacane było o nowe spotkania, działania i formy współpracy.

W ramach tej samej rekomendacji można wspomnieć także o angażowaniu placówek oświatowych w działanie obecnej w Gdyni Gminnej Koalicji na Rzecz Przeciwdziałania Uzależnieniom. Wiele z aktywności profilaktycznych, nowych inicjatyw czy działań planistycznych odbywa się w ramach właśnie struktur koalicyjnych. Uwzględnianie „głosu szkół”, reprezentantów oświaty w spotkaniach koalicji pozwoli na jeszcze lepsze dbanie gminy o uwzględnianie różnorodnych perspektyw i działań.

Chociaż wydawać się to może naturalne, międzyinstytucjonalne wsparcie powinno także zapewniać łatwiejszy przepływ informacji, opowiadanie o prowadzonych aktywnościach – zarówno w celu pobudzania świadomości społecznej na temat działań, ale także w celu ciągłego przypominania o ofercie pomocowej gdyńskich instytucji.

Kolejna rekomendacja także niejako dotyczy uczestnictwa w spotkaniach, planowaniu, szkoleniach. W ramach organizacji różnych szkoleń (np. z przygotowania oraz składania wniosków na dofinansowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień) zapraszani są reprezentanci szkół. Jednakowoż, do zadań tych często oddelegowani są pedagodzy i psychologowie szkolni. Biorąc jednak pod uwagę analizowane wyniki, w spotkaniach tych powinni uczestniczyć reprezentanci także pozostałych grup szkolnych: nauczyciele, wychowawcy, dyrektorzy. **Zapraszanie różnorodnych grup** ma wiele zastosowań.

Po pierwsze, nie tylko pedagodzy i psychologowie znajdują się w centrum różnego rodzaju problemów, czy sytuacji szkolnych wymagających namysłu. To nierzadko nauczyciele przedmiotowi, wychowawcy jako pierwsi dowiadują się o sytuacjach, które mają miejsce. To także oni są świadkami zmieniających się relacji uczniowskich. To z nimi rozmawiają rodzice, to im opowiadają o różnych kwestiach szkolnych i pozaszkolnych mających swoje znaczenie dla profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych. Z tego powodu także i nauczyciele i wychowawcy powinni być zaopatrywani w wiedzę, która pozwoli im na lepsze odpowiadanie na zastaną rzeczywistość.

Po drugie, to także nauczyciele i wychowawcy mogą być realizatorami programów profilaktycznych i wspierających zdrowie psychiczne. To w ramach godzin wychowawczych wiele z programów i zadań może znaleźć zastosowanie i poddać pozytywnemu oddziaływaniu całą klasę.

Po trzecie, także nauczyciele przedmiotowi, wychowawcy, mogą uczestniczyć w pisaniu wniosku o dofinansowanie Szkolnego Programu Profilaktyki Uzależnień. Ważnym elementem SPPU jest diagnoza sytuacji i potrzeb danej szkoły. Nauczyciele w tym wypadku to doskonałe źródło wiedzy i inspiracji, które może zostać wykorzystane w ramach planowania nowych oddziaływań. Dodatkowo, po odpowiednim przeszkoleniu, także ich wiedza profilaktyczna może być wielkim wsparciem dla pedagogów i psychologów szkolnych. W ten sposób ci zyskują nie tylko realizatorów, ale także partnerów w przygotowaniu działań, czy ich ewaluacji

Wszystkie te trzy punkty mają swoje znaczenie dla jakości prowadzonej profilaktyki, działań edukacyjnych oraz organizacji pracy, a wszystkie możliwości podniesienia jakości powinny zostać wykorzystane w celu jak najlepszego oddziaływania na odbiorców programów i aktywności.

Co więcej, grupy potencjalnych realizatorów i działaczy profilaktycznych powinny zostać **uzupełnione o nauczycieli przedszkolnych**. Obecnie wnioski o dofinansowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień mogą być składane dla grup począwszy od klas zerowych wzwyż. Przyglądając się jednak zapotrzebowaniu na wsparcie profilaktyczne dostrzeżemy obszary (w kolejności od najwyższego):

- Radzenie sobie z różnymi emocjami (np. lękiem, gniewem, agresją, ekscytacją)
- Depresja, obniżenie nastroju i przeżywanie kryzysu
- Przeciwdziałanie przemocy i konfliktom (np. rówieśniczym)
- Prawidłowe / zdrowe korzystanie z nowych technologii (np. urządzeń mobilnych, internetu, gier)
- Rozwój umiejętności rodzicielskich i wychowawczych
- Higiena zdrowia psychicznego (np. dbanie o swoje granice, potrzeby, odpoczynek)
- Empatia i wrażliwość społeczna

Wszystkie te obszary dotyczą tematów, które mogą być poruszane już w ramach edukacji przedszkolnej – oczywiście z zapewnieniem dostosowania do etapu rozwoju odbiorców. Wszystkie one dotyczą człowieka niezależnie od wieku – to uczucia, emocje, stany, higiena, kompetencje społeczne. Tak samo nauka odpowiedniego, dostosowanego do wieku korzystania z nowych technologii. Nierzadko stosuje się bowiem technologię jako dystraktor mający zapewnić opiekunom krótką chwilę na pozostałe działania i aktywności. Jednocześnie czy jest to odpowiedni sposób na korzystanie z urządzeń? Czy można mówić tu o celach wychowawczych? To samo dotyczy rozwoju umiejętności rodzicielskich. Już od chwili pojawiania się dziecka w życiu człowieka zaczyna się praca nad relacjami, zaufaniem, dostrzeganiem potrzeb, możliwości, nie powinniśmy zatem czekać z tym, aż dziecko rozpocznie naukę w szkole.

Praca z rodzicami w ramach SPPU czy w dofinansowań profilaktyki mogłaby odbywać się także w ramach Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych, dlatego rozszerzenie grup mogących ubiegać się o dofinansowanie z tych samych środków mogłoby objąć również ten typ instytucji. Pozwoliłoby to także rodzicom, w przypadku problemów szkolnych, towarzyszących np. ryzykownym zachowaniom, uzyskać szerszą opinię – w tym właśnie specjalistów z PPP.

B. Rekomendacje merytoryczne

Przeprowadzone badania wskazują na potrzebę stworzenia rekomendacji merytorycznych, które pozwolą na nakreślenie kierunków działań, zgodnych z zebranymi danymi, badaniami oraz rekomendacjami instytucji specjalistycznych. Należy wziąć również pod uwagę trendy oraz różne przykłady dobrych praktyk związanych ze zwiększaniem dobrostanu.

Pierwsza z rekomendacji merytorycznych wiąże się z ostatnią wymienioną rekomendacją formalno-organizacyjną, skupiającą się na systemowym umożliwieniu przedszkolom składania wniosków o dofinansowanie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień. O ile w nazwie Szkolnych Programów Profilaktyki Uzależnień pojawiają się szkoły, to jednakże profilaktyka uzależnień – zwłaszcza na poziomie profilaktyki uniwersalnej – powinna pojawiać się jeszcze przed pojawieniem się okazji do inicjacji, czy systematycznych przejawów ryzykownego zachowania. Stąd rekomendujemy **zachęcanie do przygotowywania i uwzględniania w finansowaniu programów profilaktycznych już dla uczniów pierwszych klas przedszkolnych**. Profilaktyka uzależnień i zachowań ryzykownych może bowiem być dostosowana do tak młodych odbiorców. Należy pamiętać o wspomnianych już zgłaszanych obszarach: duża część z nich dotyczy podstawowych umiejętności i zachowań istotnych dla człowieka niezależnie od wieku. Przeżywanie emocji, uczuć, stanów nie dotyczy bowiem jedynie nastolatków oraz dorosłych. To nieodzowna część ludzkiej egzystencji, a jednocześnie taka, która także wymaga pewnej higieny. To myśli z którymi muszą mierzyć się także najmłodszy. To rozmowa o relacjach. To także samoregulacja. Można tutaj powołać się na metody i opracowania powiązane z tak zwanym self-regiem opisywane przez dr Stuarta Shankera, w których odwołuje się do odczuwania przez dzieci różnych stanów i myśli, które mają fizyczne i psychiczne konsekwencje dla danego dziecka i jego otoczenia. To jednak nie jedyne opracowania zachęcające do przyjęcia perspektywy wczesnej nauki radzenia sobie z emocjami, myślami, uczuciami i stanami. Do przemyśleń składania także książka Eline Snel *Uważność małej zębki. Ćwiczenia uważności dla rodziców i ich maluchów*, która zachęca do rozbudzania świadomości oraz uważności, z jednoczesnym uwzględnianiem możliwości i zasobów ludzi w tak młodym wieku.

W latach przedszkolnych i wczesnoszkolnych kształtuje się wiele struktur myślowych i związanych z zachowaniami. Wczesne oddziaływanie i wspieranie dzieci pozwala na uczenie bezpiecznych strategii obcowania z codziennością pełną niuansów, potencjałów, ale także zagrożeń. I w końcu to także czas, kiedy działać mogą czynniki chroniące, które pozwolą na wychowywanie dziecka w atmosferze szacunku, tak i do siebie, jak i swojego otoczenia.

Rekomendacją nierozłącznie łączącą się z powyższymi słowami jest **angażowanie rodziców w działania profilaktyczne**. To bowiem relacje, poczucie bezpieczeństwa i emocjonalnej łączności ze swoim otoczeniem pozwalają na tworzenie takich struktur wychowawczych i edukacyjnych, które sprzyjać będą zdrowemu rozwojowi. Odbywać się powinny również aktywności, bezpośrednio i pośrednio angażujące rodziców, które wspierać będą rozwój kompetencji wychowawczych.

Oczywiście angażowanie rodziców nie powinno dotyczyć tylko dzieci małych. Postać rodzica, opiekuna, mentora ważna jest także w kontekście nastolatków i młodych dorosłych. Angażowanie rodziców i

bliskich w rozwoju profilaktyki nie powinno kończyć się wraz z pójściem młodego człowieka do szkoły ponadpodstawowej, a raczej powinno trwać dalej i mieć charakter egalitarny.

Biorąc pod uwagę dynamikę XXI wieku, także i profilaktyka w swoim podejściu do zachowań powinna cechować się **dynamizmem**, jako cechą przeciwstawną do systemowego skostnienia struktur oraz wiedzy. Współczesność mocno wiąże się np. z nowymi technologiami, które zmieniają funkcjonowanie rodzin. Niektóre osoby mogą korzystać z ułatwionego dostępu do wiedzy i materiałów, podczas kiedy inne mogą używać mediów cyfrowych w sposób ryzykowny, bądź mieć problem w odnalezieniu się w tychże nowych dynamikach. Świat cyfrowy to także wiele nowych dyskursów, które wymagać mogą analizy oraz umiejętności krytycznego myślenia. Patrząc np. na gry wideo, mogą one wpływać pozytywnie, jak i powodować pewne konflikty, czy trudności. Podobnie internet, czy urządzenia mobilne. Nowa profilaktyka powinna więc dynamicznie reagować na nowe trendy i **zachęcać do analizy oraz dyskusowania o nowych zjawiskach**. Bo także i one wpływają na to jak funkcjonuje nasza codzienność. Istnieją już kompetentne opracowania naukowe, zorientowane na wymienione zjawiska – dostępne są takie książki jak *Gry wideo w środowisku rodzinnym. Diagnoza i rekomendacje* Damiana Gałuszki, czy *Edukacja w pikselach. Gry komputerowe w procesie kształcenia* Karola Kowalczyka.

Jednocześnie jednak dynamizm, zachęcanie do analiz i dyskusowania powinno być poparte całościowym i rzetelnym spojrzeniem, zorientowanym na zrozumienie zjawiska, potencjałów, i możliwych obszarów ryzyka. Takie spojrzenie na współczesną codzienność zmniejsza ryzyko marginalizacji danych, lub pominięcia istotnych możliwych sposobów korzystania ze współczesnych narzędzi edukacji, kultury, czy jeszcze szerzej: rozwoju.

Oczywiście w tym kontekście, kolejną rekomendacją jest **zapewnianie aktualnych, sprawdzonych informacji i stwarzanie okazji do rozwoju umiejętności**. Cel ten może zostać spełniony przez tworzenie przestrzeni i wydarzeń skierowanych do specjalistów, np.:

- konferencji naukowych i szkoleniowych;
- organizowania szkoleń z programów rekomendowanych;
- organizowanie i prowadzenie grup wymiany doświadczeń i sieciowania specjalistów z zakresu edukacji, wychowania, profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych (np. specjalistycznych liderów profilaktyki);
- organizowanie i prowadzenie przestrzeni pozwalających na przyjrzenie się nowym, istotnym trendom i inicjatywom, zorientowanym na zdrowie psychiczne, profilaktykę uzależnień i zachowań ryzykownych, wspieranie rozwoju (np. programy uwzględniające metody self-reg, uważności, naukę krytycznego myślenia czy podejście narracyjne w rozumieniu zachowań problemowych).

Dodatkowo to także tworzenie podobnych, równoległych przestrzeni dla młodzieży, np.:

- warsztatów i spotkań dla dzieci i młodzieży, będących w obszarze zagrożenia uzależnieniem;
- grup młodzieżowych liderów profilaktyki;
- systemów tutoringowych i mentorskich z uwzględnieniem różnych grup wiekowych.

W ramach zwiększania wiedzy i świadomości powinny być również tworzone materiały:

- broszury, informatory;

- publikacje naukowe (monografie, artykuły), bazujące na opisie dobrych praktyk, stworzone z myślą o specjalistach;
- materiały interaktywne, multimedialne, możliwe do wykorzystania podczas różnego rodzaju wydarzeń edukacyjnych i rozwojowych;
- materiały edukacyjno-profilaktyczne, mogące posłużyć do wprowadzenia tematu, analizy, przemyśleń, dyskusji wychowawczych (opowiadania profilaktyczne, słuchowiska, zgamifikowane materiały wychowawcze, aplikacje i gry wideo dotyczące treści profilaktyczno-wychowawczych);
- portale, witryny, blogi, vlogi, posty, artykuły informacyjne pozwalające na rozeznanie się w tematyce edukacji, wychowania, profilaktyki-uzależnień, czynników ryzyka, czynników chroniących, et cetera.

Oczywiście tworzenie konkretnych materiałów musi być realizowane z braniem pod uwagę dostępnych zasobów (finansowych, czasowych, umiejętności, wiedzy). Tworzenie pomocy wykorzystujących różne formy i gatunki medialne zwiększa szanse na stworzenie produktów, które wpasują się w potrzeby poszczególnych specjalistów, uczniów czy mieszkańców gminy.

Dostęp do takowych materiałów powinien być bezpłatny i jak najbardziej ułatwiony, szczególnie tym grupom, które mają szczególne potrzeby wsparcia w działaniach profilaktycznych. Poza grupami, które były objęte badaniem można do takowych zaliczyć np. rodziców, pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych. Wymienione grupy powinny otrzymywać także wszelkie inne formy wsparcia w prowadzeniu działań z obszaru zdrowia psychicznego i profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych.

Na końcu rekomendacji merytorycznych należy także wspomnieć o potrzebie **detabuizowania tematów drażliwych, które jednocześnie wiążą się ze zdrowiem, dobrostanem i rozwojem**. Niektóre zachowania wciąż owiane są pewnym kulturalnym i obyczajowym tabu, jednakże ich ignorowanie, lub marginalizowanie może nieść za sobą poważne konsekwencje. Do tematów takich można zaliczyć: używanie substancji psychoaktywnych przez najmłodsze dzieci, depresję, myśli / zachowania suicydalne, rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży (zwłaszcza w kontekście nadużyć seksualnych, pornografii dziecięcej), wykluczenie społeczne, spożywanie alkoholu przez kobiety w ciąży. Wszystkie te obszary to tematy, które prowokować mogą różne reakcje, ale wszystkie obecne są w rzeczywistości, która nas otacza. Niedostrzeżenie ich (lub marginalizacja) prowokować może pogłębienie problemu. Należy pamiętać, że zachowania te w dalszym ciągu będą wpływać na dzieci, młodzież, dorosłych, seniorów oraz relacje wszystkich ludzi.

Odpowiedzią na te potrzeby jest rozmawianie o tematach trudnych, tworzenie wydarzeń (konferencji) tematycznych, dotyczących np. depresji czy samobójstw. Takie wydarzenia już mają miejsce na terenie gminy. To lokalne konferencje jak np. „Kręgi na wodzie” czy „Za sterami FASD - Nowe standardy opieki nad dzieckiem” organizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdyni. To wydarzenia specjalistyczne, jak Seminaria Ośrodka Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Gdyni, podczas których poruszane były także niektóre z wymienionych tematów. Ważne jest tutaj nadawanie komunikatu inkluzji i dostrzegania ludzi zmagających się z różnymi problemami, co może być istotne dla tychże osób w kontekście doświadczania codzienności oraz radzenia sobie z wydarzeniami, które kształtują ich życie, rozwój, ale i także poziom zadowolenia z życia.

Wszystkie powyższe rekomendacje mają swoje znaczenie w profilaktyce uzależnień oraz zachowań ryzykownych i chociaż wiadome jest, że niemożliwym może okazać się spełnienie każdego punktu i każdej wytycznej. Chcąc zwiększać jakość udzielanej pomocy, promocji zdrowia, czy dbania o potrzeby

i zdrowie mieszkańców, powinny – po przeanalizowaniu możliwości i zasobów - być realizowane wszystkie wytyczne, które stworzą pełną sieć wsparcia.

C. Rekomendacje końcowe

Część rekomendacji postanowiliśmy zwięździć **potrzebą cykliczności w diagnozowaniu i rozpoznawaniu potrzeb i zasobów** na poziomie gminy. Gminy w obecnych czasach przechodzą wiele transformacji – nie chodzi tu jednak tylko o infrastrukturę, zagospodarowanie przestrzeni i finansów lecz także o zmiany w funkcjonowaniu społecznym. Niewątpliwie obie te kwestie są ze sobą powiązane. Dbając o całościową wizję funkcjonowania miasta, należy zadbać o wiele perspektyw patrzenia na działanie instytucji, aktywności, procesów. Nie po to, by sprawdzać, lecz by dostrzegać nowe kierunki, niezagospodarowane przestrzenie wychowawczo-profilaktyczne. Miasto jest jak żywa tkanka, która wymaga odpowiedniego zadbania i systematycznego diagnozowania.

Z tego powodu podobne diagnozy zasobów oraz potrzeb profilaktycznych powinny być przeprowadzane przynajmniej co dwa lata. Oczywiście z dopuszczeniem zmian w formie. Każde przygotowanie diagnozy powinno być poparte swoistym upewnieniem się, czy przez czas od poprzedniej diagnozy nie pojawiły się nowe trendy, zjawiska, które być może powinny zostać uwzględnione w badaniu.

W celu uzupełnienia danych oraz próby wyjaśnienia danej sytuacji, można zarekomendować także przeprowadzenie **dodatkowych badań jakościowych**, np. w postaci grup fokusowych, które pozwoliłyby np. wyjaśnić to, jak w ogóle postrzegana jest „dobra profilaktyka”, z czym powinna się łączyć, jakich zadań, czy problemów powinna dotyczyć. Badania jakościowe także powinny być cykliczne, gdyż wraz z działaniami gminnymi, zmianami kadrowymi, postępowaniem badań i wiedzy, zmieniać się może rozumienie procesów oraz aktywności profilaktycznych.

Innym ważnym tematem, wokół którego należałoby przygotować badania tego typu, jest wskazywane przez nauczycieli zjawisko przeciążenia nauczycieli. Pozwoliłoby to na wyjaśnienie tejże sytuacji oraz odpowiedzenie na problemy takie, jak chociażby ryzyko wypalenia zawodowego, czy spadek motywacji wychowawców. Szkoła przechodziła wiele transformacji w ostatnich latach. Zmiany w podstawie programowej, karcie nauczyciela, usunięcie gimnazjów, problem tzw. „podwójnych roczników”, nagłe przejście na edukację zdalną, dostosowanie szkół do działania w czasie kryzysu wywołanego przez COVID-19 – te i wiele innych czynników przekładają się na zwiększenie obowiązków nauczycieli, ich zadań, a co więcej, wymagają także zdobycia nowych umiejętności, aktualizacji wiedzy oraz opracowanie nowych strategii działania. Wszystkie te czynniki mogą wpływać na poczucie przytłoczenia i mimo, że zmiany w funkcjonowaniu działania instytucji dotyczą nie tylko szkół, to specyfika pracy nauczycieli, wychowawców, dyrektorów placówek edukacyjnych wymaga szczególnej uważności. Niewłaściwe funkcjonowanie, pomyłki czy niedopatrzienia będą miały także konsekwencje np. w relacjach z uczniami. Duża ilość obowiązków i przeciążenie utrudniają także kompleksowe zajmowanie się profilaktyką uzależnień i zachowań ryzykownych, czy priorytetyzowanie rozbudowanych zadań z obszaru wspierania higieny psychicznej.

Badanie jakościowe, wyjaśniające funkcjonowanie rzeczywistości szkoły, może pomóc wypracować jeszcze lepszy system wsparcia, dopasowany do szkolnej rzeczywistości i uwzględniający rozumienie edukacji na poziomie gminy, kraju, czy nawet (po odpowiednim przygotowaniu i uwzględnieniu np. projektów międzynarodowych) Europy.

Podobnie ma się kwestia stawek, które powinny być weryfikowane systematycznie. To co dziś wskazywane jako pożądane, bądź zgodne z rekomendacjami innych instytucji niekoniecznie musi takowe być po roku, dwóch, czy trzech.

Prowadzenie diagnozy zasobów i potrzeb profilaktycznych w gdyńskich szkołach i poradniach (czy w gminie w ogóle) to krok ku dynamicznemu odpowiadaniu na nieustannie transformującą się codzienność. To dostrzeganie zmienności ludzkiego życia. To branie pod uwagę kapitału kulturowemu danych czasów. A co najważniejsze, to także tworzenie przestrzeni miejskich, gminnych, społecznych na miarę XXI wieku.

BIBLIOGRAFIA

Publikacje

D. Gałuszka, Gry wideo w środowisku rodzinnym. Diagnoza i rekomendacje, Wydawnictwo Libron, Kraków 2017.

M. Grondas, O lekach, marihuanie, dopalaczach bez historii, Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2016.

Innowacja-Integracja-Inspiracja. Kierunki odpowiedzi na zjawisko uzależnień, red. A. Dymowska, P. Prósiniński, Wydawnictwo Libron, Kraków 2019.

J. Borowik, Zadania i treści wychowawczo-profilaktyczne szkoły w nowej podstawie programowej dla liceum, technikum i branżowej szkoły II stopnia, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2019.

Metody Badań Online, red. P. Siuda, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016.

Nowoczesne technologie a nasze dzieci, Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2018.

M. Konopczyński, J. Borowik, P. Chlebowski, M. Kolemba, K. Szorc, J. Szada-Borzyszkowska, Zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły i placówki oświatowej, Materiały szkoleniowe dla nauczycieli i doradców metodycznych, dostęp online: bezpiecznaszkola.men.gov.pl, 2017.

K. Kowalczyk, Edukacja w pikselach. Gry komputerowe w procesie kształcenia, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016.

K. Ostaszewski, Standardy Profilaktyki, Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2016.

M. Rowicka, E-uzależnienia, Minister Zdrowia, Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2018.

S. Shanker, Samoregulacja w szkole. Spokój, koncentracja, nauka, Wydawnictwo Mamaniana, Warszawa 2018.

S. Shanker, SELF-REG, Wydawnictwo Mamaniana, Warszawa 2016.

E. Snel, Uważność małej żabki. Ćwiczenia uważności dla rodziców i ich maluchów, Wydawnictwo CoJaNaTo, Warszawa 2020.

Dokumenty

Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gdyni na lata 2016 - 2020, Uchwała nr XIV/284/15 Rady Miasta Gdyni.

Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii i Uzależnieniom Behawioralnym w Gdyni na lata 2016 - 2020, Uchwała nr NR XV/317/15 Rady Miasta Gdyni.

Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2020 roku, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2019.

Ustawa: Dz. U. 1982 Nr 3 poz. 19, Karta Nauczyciela, Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2215.

Inne materiały:

Mamaniana Relacja [Film - YouTube]: Spotkanie z dr Stuartem Shankerem - autorem książki "Self-Reg" [Wprowadzenie do Self-Reg], dostęp online z dnia 25.08.2020:

<https://www.youtube.com/watch?v=1v4Y1sjVof8>.

Wykorzystane oprogramowanie:

PSPP - GNU Project - Free Software Foundation, program do analizy danych ilościowych.

Taguette: program do analizy danych jakościowych
Microsoft Office 2019

Microsoft Office 2013

